

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 51 ללומדי דף הכולל | עבודה זרה כ"ח. – מ"ה: | אייר ה'תשפ"ה

י' דברים מחזירים את החולה לחלו וחליו קשה- בשר שור ושומן ובשר צלי ובשר ציפרים וביצה צלויה ושחלים ותגלחת ומרחץ וגבינה וכבד, וי"א אף אגוזים, וי"א אף קישואים (שקשים כחרבות).

תספורת ע"י עכו"ם

לר"מ אסור להסתפר ע"י עכו"ם בכל מקום שמא יחתוך צווארו בתער, ולחכמים מותר ברשות הרבים אבל לא בינו לבין העכו"ם. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) דהיינו במקום שאין מצויים אנשים כ"כ, דבמקום שאינם מצויים כלל הרי בלאו הכי אסור להתייחד משום שפירות דמים, ובברייתא מבואר שאף ברשות היחיד מותר ע"י שינתבונן במראה שבה רואים אם מסתפר יפה באומנות, דע"ז יראה כאדם חשוב שמקפיד על מראה התספורת, ויפחד העכו"ם להורגו.

האם מותר לאיש להסתכל במראה- כתבו התוס' (ד"ה המסתפר) דאיתא בתוספתא ובירושלמי שהמסתפר ע"י כותי א"צ להסתכל במראה, והיינו לפי שאינם חשודים על שפירות דמים, ולבית רבן גמליאל התיירו להסתכל במראה, והיינו אף כשנסתפרים ע"י כותי, מפני שהיו זקוקין למלכות, ומשמע דבלאו הכי אסור לאיש להסתכל במראה, ונראה שהטעם הוא משום "לא ילבש גבר שמלת אשה", דמתרגם "לא יתקן גבר בתיקוני איתתא", ורק לאשה מותר, (וכן אסור לאיש ללקט שעירות לבנות מתוך חשדות משום "לא ילבש", ובשבת חייב חטאת), אמנם אין האיסור אלא כדי להתנאות, אבל להסתפר ולגלח ולראות במראה שלא יחבול בעצמו או משום מיחוש עינים ודאי מותר, ובוחן ליבות הוא יודע.

רב חנא בר ביזנא הסתפר מעכו"ם בשבילי דנהרדעא - מחוץ לעיר, ואמר לו העכו"ם גרונך נאה לתער שלי, ואמר רב חנא שזה מגיע לו לפי שעבר על דברי ר"מ, אבל על דברי רבנן לא עבר, דס"ל ששבילי דנהרדעא דינם כרשות הרבים כיון דשכיחי ביה רבים, וכתבו התוס' (שם) שמבואר כאן שהלכה כר"מ שאסור להסתפר מעובד כוכבים אלא אם כן רואה, ואפילו ברשות הרבים, אמנם האיסור הוא דווקא בתער, דשיחי ביה הזיקא בקל, אבל במספרים שרי אם יש עמו אחר.

ישראל המספר עכו"ם צריך להפסיק ג' אצבעות מכל רוח הסמוכים לבלוריתו שהוא מגדל לעבודת כוכבים.

שפוד (שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביו"ט, ואמר רב מלכיו ששומטו ומניחו בקרן זוית), שפחות (-שיכול לכפות את אשתו לעשות בצמר אפילו אם הכניסה לו מאה שפחות, שהבטלה מביאה לידי זימה), וגומות שנחשבות כשיער לגבי גדלות ונ"מ שהיא יכולה לעשות חליצה, דאין גומא אא"כ היה שם שיער ונשר, הם מדברי רב מלכיו. אבל בלורית כנ"ל, אפר מקלה שאסור לתת אפר מקלה (אפר הכירה שהוא קלוי ושרוף מאד ושחור) על מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע, וגבינה - איסור אכילת גבינת נכרים מפני שמחליקים פניה בשומן חזיר, הם מדברי רב מלכיא. ולרב פפא אף שפחות מרב מלכיא, דהדברים שנאמרו על המשניות ובריותיהם הם מרב מלכיא, והדברים שנאמרו על דברי האמוראים הם מרב מלכיו.

לעשות רפואה זו בשבת, שכיון שהיא מתחילה בפה ונגמרת בבני מעיים הרי היא כמכה של חלל, ונשבע "באלוקי ישראל לא מגלינא", וגילתה לו, ולמחרת לימד בדרשתו את הרפואה, משום שלא נשבע שלא יגלה לישראל אלא לאלוקי ישראל, ואמר לה כן אחרי גילתה לו כדי שלא יהיה חילול ד' שתחשוב שעבר על שבועתו. והא דשרי לרבי יוחנן להתרפא מעכו"ם אע"פ שנתבאר שמכה שמחללים עליה שבת אסור להתרפא ממנה ע"י עכו"ם, צ"ל דאדם חשוב שאני מפני שמפחדים מהמלכות בגלל המלכות, או דרופא מומחה שאני דלא מרע נפשיה, ומה שמצינו שרופא מומחה ניסה להרוג את רבי אבהו, שם רצו לקיים בעצמם "תמות נפשי עם פלישתים", לפי שהיה מצערם בפירושי המקראות.

פדעתא (-פצע מכת חרב) יש בה סכנה, ומחללים עליה את השבת, ורפואתה שיקח שחלים בחומץ כדי לעצור את הדם, ויקח גירדא דיבלא ודאסנא או תולעים מהאשפה כדי לרפא את המכה.

מיני רפואות- הגמ' מבארת מהי רפואתם של עינבתא אבעבוע הדומה לענב (שיש בזה סכנה), וסימטא נפחות, ומיחוש בפי הטבעת, וחולי האזנים.

כ"ח: מותר להעלות אזנים בשבת - שפעמים גידי האזנים יורדות למטה ומתפרקים הלחיים וצריך להעלותם. ללישנא קמא מותר להעלותם ביד אבל לא בסם, וללישנא בתרא מותר בסם ולא ביד מפני שעושה חבורה.

עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, ומותר לשחוק סממנים ולהביאם דרך רשות הרבים, מפני שהעין קשורה ללב ויש בזה סכנה, ודווקא שעינו נוטפת תמיד ריר או דמעות, או שיש לו כאב נעיצה ותחיבה או דם או חמימות, ובתחילת החולי, אבל בסוף החולי שכבר נתרפא ועדיין קודחת מעט או שרוצה להיטיב ראייתו, אסור.

מי שנשכתו צרעה, או שנתחב קוץ בבשרו, או שיש לו מוגלה, או שכואבת עינו, או שיש לו חולי חמה, יש בזה סכנה אם יכנס למרחץ, והגמ' מבארת מה רפואת חוליים אלו.

כ"ט. המקיז דם יאכל דג יום לפני ואחרי ההקזה, אבל ביום השלישי להקזה סכנה לאכול דג. והמקיז דם לא יאכל חלב גבינה ביצים ושחלים. והא דאמרין (נדרים נ"ד:) אין מקיזין לא על העופות ולא על הדגים, היינו לאתריה. תוד"ה שני.

אונקלי והיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף ומעכב את הנשימה, מעלים אותו בשבת.

הגמ' מבארת מה רפואת האונקלי, ושחפת שמחמת רוח.

ו' דברים מרפאים את החולה מחליו ורפואתם רפואה- כרוב ותרדין ומי סיאה יבשה וקיבת ורחם בהמה ויותרת הכבד, וי"א גם דגים קטנים (שאף מפרין ומברין גופו של אדם).

לרבי יוחנן (ללישנא קמא) כל מכה שמותר לחלל בשבילה שבת והיינו שיש בה סכנה אסור להתרפא ממנה ע"י עכו"ם, אבל אם אין בה סכנה מתרפאים, ולית ליה דרב יהודה שאוסר אפילו בריבדא דכוסליתא. רש"י. ור"ת (תוד"ה כל) סובר שאין חולק על רב יהודה, ור' יוחנן איירי בחולה ושיש בו סכנה, דבזה אסור מפני שיהרגהו, ולא מרע נפשיה כי יתלו שמת בגלל הסכנה, ובחולי שאין בו סכנה מותר להתרפאות אף כשאינו מומחה, דודאי לא ימיתנו, דאם ימות מרע נפשיה, אבל בבריא כגון ריבדא דכוסליתא אסור, מפני שהעובד כוכבים יזיקו, ולא מרע נפשיה אם ימיתנו, שיאמרו העולם שבודאי במזיד הזיקו מפני שהיה שונאו. וכל האיסורים הנ"ל הם דווקא ברופא שאינו מומחה, אבל במומחה מותר, כדאמר ר' יוחנן לעיל (ריש עמוד א') אם היה מומחה לרבים מותר, ועל זה אנו סומכים להקיצ דם מן העובדי כוכבים, דלגבי הקזה כל המקיזים מומחים הם.

כ"ח. וללישנא בתרא אמר רבי יוחנן שכל מכה

של חלל (שהיא בחלל הגוף. רש"י. והתוס' (ד"ה מכה של חלל) הביאו שרש"י מפרש מכה שכנגד חלל הגוף, ובירושלמי מפרש מכה שבחלל הגוף) אסור, ונ"מ במכה שעל גב היד והרגל (שעלתה שם מאיליו, או שלא ע"י מכת חרב, אבל על מכת חרב אמרין בכל מקום שמחללים עליה שבת, דסכנה היא. תוד"ה מכה שע"ג היד) שמחללים עליה שבת, ואינה מכה של חלל, דלישנא קמא אין מתרפאים, אבל ללישנא בתרא מתרפאים, שכיון שהסם נראה אם יראה שזה מזיק יעביר את הסם. וכתבו התוס' (ד"ה איכא) דה"ה דנפק"מ במכת חרב ובמכה שצריכה אומד.

באיזה חולי מותר לחלל שבת

מכה של חלל והיינו מן השפתיים ולפנים, או מכה בגב היד והרגל, או מכה שצריכה אומד שהיא מסוכנת עד כדי שצריך אומד אם יחיה או לא, מחללים עליה את שבת. ואין גורסים מכה של חלל אינה צריכה אומד.

אישתא צמירתא - חולי חמה דינה כמכה של חלל, ומחללים עליה את השבת.

מכה בכבי או בשיני (לרש"י כבי הם החניכיים ושיני הם השיניים, ולתוס' (ד"ה כבי) כבי הם השיניים הגדולות ושיני הם השיניים האחרות), הגמ' מסתפקת אם מחללים עליה שבת כיון שהם מהשפתיים ולפנים, או שאין מחללים עליה שבת, שכיון שהם קשים זה נחשב כמכה חיצונית. ומהא דתני שהחושש בשיניו אסור לגמוע חומץ מפני שרבנן אסרו לעשות כל רפואה בשבת היכא דליכא סכנה, גזירה שמא יבוא לשחיקת סממנים, אין ראייה שאם כואב לו הרבה מותר, די"ל שבכלל 'חושש' גם מכה שכואבת הרבה.

רבי יוחנן חלה בצפדינא - חולי השיניים, (סימן החולי הוא שיוצא דם מהשיניים כשמכניס דבר לפיו, וחולי זה נגרם מאכילת חיטים קרות בחורף, או שעורים חמות בקיץ, או משיוירי כסא דהרסנא - דג שטיגנו בשומן היוצא ממנו עם קמח), והלך להתרפא אצל מטרוניתא עובדת כוכבים, וביקש ממנה שתגלה לו מה הרפואה כדי לעשותה בשבת (אם יצטרך ואינו יכול לבוא אצלה מפני תלמידי בני כלה, לאחר שהיא עשתה לו רפואה זו בימים חמישי ושישי), ומותר

דיני יין עכו"ם

המשנה מונה דברים של עכו"ם האסורים (לכו"ע בכל אופן, או באופנים מסוימים, או לדעות מסוימות, ויש מהם שאסורים אף בהנאה), לישראל, והם: יין, חומץ, חרס הדרייני, עורות לבובין, בשר שיצא מבית עכו"ם, לשאת ולתת עם עכו"ם ההולכים לתרבות, יין של ישראל שנמצא בנודות וקנקנים של עכו"ם, חרצנים וזגים, מוריים, וגבינת בין אונייקי.
ודברים אלו אסורים משום איסור יין של עכו"ם, או משום תקרובת ע"ז, יבוארו דיניהם להלן (כ"ט – ל"ה).

כ"ט: יין נסך - יין של עכו"ם שניסכו לעבודת כוכבים אסור בהנאה, דהוקש לזבח, וזבח הוקש למת, ומת הוקש לעגלה ערופה, ועגלה ערופה כתיב בה "כפר" דדינה כקדשים. וכתב רש"י שסתם יין של עכו"ם אסור שמא ניסכו לעבודת כוכבים. ולתוס' (ד"ה יין) עיקר האיסור הוא מחשש שמא יבואו להתחתן עם בנותיהם, אבל זה לבד לא אסר בהנאה, כמו שאפייתם ושמנם לא אסורים בהנאה, וחכמים עשאוהו כיין שודאי נתנסך לאוסרו בהנאה משום דדמי ליה.

חומץ של עכו"ם שהיה מתחילתו יין והחמיץ אסור בהנאה, אבל חומץ של ישראל שנתנו לעכו"ם א"צ להפקידו חותם בתוך חותם, דאין העכו"ם מנסכים חומץ, ודי בחותם אחד כדי שלא יחליפוהו לרע ממנו, דלא יטרח העכו"ם לסתור חותמו של ישראל ולזייף חותם בשביל להחליפו. התוס' (ד"ה אי) כתבו שמבואר בסוגיא שחומץ שנגע בו עכו"ם מותר, וגם רבינו משולם התירו, ור"ת הקפיד עליו מפני שאין אנו בקיאין מהו חומץ ומהו יין, דמעשים שבכל שיש דעות אם זה יין או חומץ, וכן נחלקו בגמרא (ב"ב צ"ו). בריחיה חומץ וטעמו יין. עוד התיר רבינו משולם בוסר במגע עובד כוכבים, משום דמה שיוצא ממנו נקרא מים, כדאמר בגמרא (גיטין ל"א.) משעת כניסת מים לבוסר, וגם בזה מחמיר ר"ת משום דאין אנו בקיאין מתי קרוי בוסר, ועוד כתב ששנה אחת לא נתבשלו היינות, וכי בשביל שיינותיהם אינם מבושלות כל צרכיהן הכי נמי נאמר שלא ינהג אותה השנה דין יין נסך.

יין שנתבשל - יין של עכו"ם שנתבשל אסור, אבל יין מבושל של ישראל שנתנו לעכו"ם א"צ חותם בתוך חותם, דאין העכו"ם מנסכים יין מבושל, ודי בחותם אחד כדי שלא יחליפוהו, דלא יטרח העכו"ם לזייף חותם בשביל להחליפו, ואם נגע נכרי ביין מבושל אין בו משום יין נסך, וכן הלכה. תוד"ה יין מבושל.

ל. אלונתית אין לקנותה מעכו"ם כיון שהיא עשויה מיין, אבל אלונתית כברייתא שקנאה העכו"ם מישראל כשהיא כבר עשויה מותרת דאין דרכם לנסך כך. רש"י. והתוס' (ד"ה אלונתית) כתבו שמכאן ראהו להתיר תבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו, אם נגע בו עכו"ם, דכיון שנתערב תו לא מנסך ליה עובד כוכבים. והקשה ר"ת דלשון כברייתא לא משמע כן, ועוד דבחולין (ו.) משמע שהוא קרוי אלונתית קודם שנתנו לתוכו יין, ועל כן פירש ר"ת דאלונתית דרך לעשותה מתחילה בלא יין, ומכניסין אותה לקיום, וכשמסתפקים ממנה מעט מעט מערבים בה יין, ואם יכניסוה לקיום עם היין היא תתקלקל, ועל זה קאמר בגמרא שאלונתית של עכו"ם שמשכוח מן החבית כדי לשתות ולא ראה ישראל בשעה שמשכוח אסורה, שמא נתן בה יין, ואלונתית כברייתא והיינו כמו שהיא נעשית מתחלה בלא יין, וראהו מושך מן החבית, מותרת, דודאי לא עירב בו יין. ומ"מ בתוספתא מבואר שאלונתית שמעורב בה יין ונגע בה עכו"ם מותרת. ואמר ריב"א שכל זה בתבשיל, לפי שאין היין ניכר בעין כלל, אבל כששמים יין בשומין או בחרדל, שמא יש לחוש למגע עובד כוכבים, לפי שהוא בעין יותר, וכן הלכה למעשה.

אלונתית היינו יין ישן ומים צלולים שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומיים וסינונו את המים העליונים, ואפרסמון, שעושים ליציאה מבית המרחץ, ואסור לעשותה

בשבת כיון שזה לרפואה להצטנן כשיוצאים מבית המרחץ. ואנומלין והיינו יין ודבש ופלפלין מותר לעשותה בשבת כיון שזה מיועד לשתיה.

דיני גילוי

יין מבושל אינו נאסר בגילוי.

יין מזוג (-שני חלקי מים וחלק אחד יין) לרבה ורב יוסף אין בו משום גילוי מפני שאין נחש שותה ממנו, ורב פפא אומר שבמזוג ואינו מזוג אסור, ומה שמצינו שנחש לא שתה יין שמזוג במעט מים, היינו משום שהיו שם בני אדם, ואינו מוסר נפשו בשביל כזה יין, ומה שמצינו שנחש מסר נפשו לשתות יין מזוג בהרבה מים, היינו דווקא באופן שהנחש עצמו מזגו, ורב אשי דוחה שאין לסמוך על תירוצים אלו לענין דבר ששייך בו סכנה, ורבא פוסק להלכה שיין מזוג אסור משום גילוי ומשום יין נסך, משא"כ יין מבושל.

מים מגולים ליד אדם ישן נחשבים מגולים, רב חלקיה רצה לומר שאם האדם ישן ליד המים ביום מותר, והגמרא דוחה שגם ביום אסור, דאין אימת הישן על הנחשים.

מי נכרים ומי אלמנה - רב לא היה שותה מים של נכרי מחשש שנתגלו, והיה שותה של אלמנה מפני שנוהגת כמו תחת בעלה. ושמואל היה שותה מים של גוי מפני שמכסה מחמת הלכלוך, ושל אלמנה לא היה שותה שמא היו מגולים, וללישנא בתרא גם של גוי לא היה שותה.

יין חד (טילא חריפא (-מין יין חזק שאין טעמו טוב ומתוק אלא הוא כחומץ ומתוך חוזקו איש נחש שותהו) הגורם להתבקעות הנוד מרוב חוזקו, ולרב חמא היינו יין שהוסיפו בו פלפלין וסממנים ולכן הוא חריף) **מר** ('רנקא -רע ומר, ולרב חמא היינו אפסניתין) **ומתוק** (העשה מהענבים שבראש הגפן שהוא מתוק מחמת השמש ושוב אינו הגון, ולרב חמא היינו מי בארג - משקה משובח, וכולם אין נחש שותה מהם, ורב חמא מפרש ג' דברים אלו לשבח), אין בהם משום גילוי. **יין קרינא** שהובא מעסיא אין בו משום גילוי אלא במקומו, דבמקומו חמר מדינה הוא והנחשים רגילים בו.

יין שהתחיל להקרים (-להחמיץ, ואינו חומץ גמור), לרבא עד ג' ימים יש בו משום יין נסך ומשום גילוי, אבל אח"כ שנתקלקל הרבה לא, ולנהרדעי חוששים לגילוי גם אח"כ, מפני שלפעמים הנחש שותה ממנו.

ל: יין תוסס (-יין חדש מגיתו עד שהוא מחמיץ) אין בו משום גילוי, ושיעור התסיסה ג' ימים.

שחלים (קרטין טרופים בכלי ושחוקים ויש בהם מים או יין) אין בהם משום גילוי, ובני גולה נהגו בהם איסור, ואם יש בהם חומץ מותר, שאין הנחש שותה ממנו. וכתבו התוס' (ד"ה השחלים) שבנדרים (צ"א:): מבואר שיש בזה משום גילוי, וצ"ל שבני גולה נהגו בזה איסור, כיון שלפעמים במקרה טועמים נחש.

כותח הבבלי שנותנים בו פת מעופשת ומי חלב והוא חזק כחומץ, אין בו משום גילוי, ובני גולה נהגו בו איסור, ואם יש בו סימני ניקור כמו מקום נשיכת הנחש יש לחוש.

מים המטפטפים טיף אחר טיף בלי הפסק אין בהם משום גילוי מפני שהנחש שומע זאת ובורח.

פי תאנה שכשתולשים אותה נעשה לה פה קצר במקום עוקצה לשמואל אין בו משום גילוי, וכרבי אליעזר שמתיר לאכול תאנים וענבים בלילה משום שומר פתאים ד'. וכתבו התוס' (ד"ה פי תאנה) דהא דאמרינן בחולין (ט.) ראה ציפור מנקרת בתאנה חוששין שמא במקום נקב ניקרה ואסור, שאני התם דאיכא ריעותא דניקורא.

ארס של נחש צעיר שוקע לקרקעית הכלי, מפני שהוא חזק וכבד, ונפקא מיניה שאפי' שתו מהחבית או אכלו מהאבטיח (מלון בלע"ז, וכשפותחים אותה לאכול קצת והיא עומדת מגולה אוכל ממנה נחש, והיא רכה והארס שוקע בה) ט' בני אדם ולא ניזוקו, לא ימשיכו לשתות או לאכול (וכמעשה שהיה שרק העשירי (מת), ושל בינוני מפעפע, ושל זקן צץ, ולכן הראשון לא ישתה שמא היה נחש זקן, אמצעיים שמא זה נחש בינוני ומפעפע, והעשירי לא ישתה שמא שתה ממנה נחש בחור, שאף שכוחו של הנחש מתחזק בזקנותו (כמו דג וחזיר) מ"מ כח הארס נחלש.

מה יעשה עם מים מגולים - מים שנתגלו לא ישפכם ברשות הרבים שמא יעבור שם אדם יחף ויכנס הארס בין קשרי אצבעותיו וינקוב בבשר ושוב אין לו רפואה, ולא ירביץ בהם את הבית כדי שהעפר לא יעלה, ולא יגבל בהם טיט, ולא ישקה את בהמתו או את בהמת חבירו, (אבל חתול שלו מותר, דכחיש והדר בריא, ובשל חבירו אסור שמא ירצה למוכרו ויהיה כחוש ויפסיד), ולא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו לפי שיש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים וכן באוזן ובשפתיים, ולאחרים רק מקום שיש בו סירטא (-סדק, שהארס מתעכב שם ואינו נופל מהר ונוקב בבשר) לא ישטוף, אבל גב היד והרגל מותר.

עוד בדין יין עכו"ם

ל"א. מתי יין עכו"ם נאסר-

יין נסך -שנתנסך לעבודת כוכבים אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה במשא ואהל בכזית דאיתקש תקרובת עבודת כוכבים למת, (ואפילו לב"ה דס"ל (שבת ע"ז.) שדם נבילה מטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, הכא סגי בכזית, דכיון שזה נאסר מטעם תקרובת זה מטמא בכזית כמו זבח. תוד"ה ומטמא טומאה חמורה).

סתם יינם אסור בהנאה גזירה אטו יין נסך, ומטמא טומאת משקין כמשקין שנטמאו משרץ, ושיעורם לקבל טומאה הוא ברביעית הלוג ככל טומאת משקין, אבל אין מטמא אדם וכלים. (ודייקו התוס' (ד"ה ומטמא טומאת משקין) שלא גזרו טומאה על סתם יינם, אלא דינו כשאר משקים המקבלים טומאה ברביעית. אבל התוס' כתבו שמשקין מקבלים טומאה אף בפחות מרביעית, והכא גזרו שסתם יינם יהיה טמא אף בלא מגע שרץ, וטומאה זו היא רק ברביעית, ואף דבלאו הכי גזרו על הנכרים שדינם כזבים, נ"מ בנכרי פחות מבן תשע).

המפקיד יינו אצל עכו"ם לרבי יהודה בן בתירה אסור בשתיה ומותר בהנאה, (וכן המפקיד פירותיו אצל עכו"ם חושש בהם משום שביעית ומעשר מפני שהם חשודים להחליף). וכתבו התוס' (ד"ה המפקיד) דמיירי בחותם אחד, ורבי יהודה בן בתירה לטעמיה דאמר (לקמן נ"ט:): יין של ישראל שנגע בו עובד כוכבים מותר בהנאה, דאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים, ועוד שאומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי, ואע"ג דחיישי לזיוף דנגע ביה ושתה מיניה, לא החמיר כ"כ לחוש לאחלופי בשלו שיאסר גם בהנאה, כיון שכל עיקר יינם אינו אסור אלא מדרבנן. ולרבי אליעזר אם ייחד לו קרן זזית ומסר לו מפתח או עשה חותם, מותר אף בשתיה, (דס"ל שהקונה או השוכר בית בחצירו של עכו"ם

ומילארהו יין ומפתח או חותם ביד הישראל מותר לשתות את היין, ולחכמים אסור לעשות כך ואם עשה כך מותר בהנאה). ונחלקו אמוראים כמו מי ההלכה, וללישנא בתרא תרוויהו כרבנן, דלר"א בחותם אחד נמי שרי, ונחלקו אם רבנן אוסרים בחותם בתוך חותם שזה טירחה גדולה לפותחם, והיינו שכפה מזרק על פי חבית ושרקו בטיט ודיבקו לדופני החבית, וחתם על הטיט, או שכפה סל על פי חבית מגופה והיא דבוקה בחבית והידקו -שהסל נכנס בדוחק ואין נח ליטלו, או שהנוד בדיסקיא וחתומת פיו למטה בתוך דסקיא, או שכפף את הקשר לתוכו וצררו וחתמו.

התוס' (ד"ה דאמור רב) הקשו דהכא פסק רב כר"א להתיר יין בחותם אחד, ולקמן (ל"ט.) אסר רב בחותם אחד, וכן משמע לעיל (כ"ט:.) בדברי רב אשי, ולקמן בדברי רבא, שיין צריך חותם בתוך חותם. ור"ת תירץ שדווקא בישראל חשוד צריך חותם בתוך חותם, וגרע מעובד כוכבים מפני שהוא בטוח שיאמינוהו ולא מירתת כ"כ. והתוס' כתבו שמשמעות הגמרא דמירי בעכו"ם, ולכן ביארו שהשולח לחבירו ואינו חוזר ורואה חותמו להכירו, אז צריך חותם בתוך חותם, דהעכו"ם סבור שהאחר לא יכיר החותם, אבל היכא שמניחו ביד העובד כוכבים ועתיד לראות חותמו להכירו די בחותם אחד.

יין של כותים - מעיקרא היו אומרים שיין של עין כושי וברקתא אסור בין בחביות תפוחות בין בסתומות, דסברו שאע"פ שהכותים עצמם אינם מנסכים אין הכותים מקפידים על מגע עכו"ם גם בסתומות, והיו גרים בסמוך עובדי כוכבים, וכ"ש שביד עכו"ם צריך הכרת חותם, וחזרו לומר שפתוחות אסורות וסתומות מותרות, דבסתומות מקפידים על מגע עכו"ם, (ואף שכל חבית סתומה היתה פתוחה מתחילה, כיון שדעתו לסותמה הוא מקפיד לשומרה ואינו חפץ שיחשדוהו. תוד"ה סתומות). רבי זירא סובר שבדרך אסור גם בסתומות, ולרבי ירמיה אין ההתר בסתומות אלא בין הגיתות מפני שאז הוא מפחד שלא יקנו ממנו.

ל"א: השולח ציר או מוריס ביד עכו"ם אם מכיר

חותמו וסתומתו ורואה שלא זייף מותר, ואם לאו אסור, ואף שאין דרך לשים יין בציר מפני שדמיו יקרים יותר, חוששים שהחליף בציר של דגים טמאים, ובמורייס שדמיו יקרים משל יין חוששים שיטול מורייס ויערב שם יין, אבל כותי אינו חשוד להחליף. ציר נעשה מזיעה של דגים הנכבשים במכבש ונעשה חזק כחומץ ומטבל בו, ומורייס מערבים בו קרבי דגים. וכתבו התוס' (ד"ה השולח) שבציר ומורייס (ופת וגבינה) אף לרבנן סגי בחותם אחד.

חתימת חביות יין הנשלחות ע"י נכרי - כתבו התוס' (שם) שברש"י מבואר שגם לר"א צריך הכרת חותם בשולח מעיר לעיר, וא"כ יש להזהר בשולח יין לחבירו ואינו הולך שם להכיר חותמו, שצריך חותם בתוך חותם, או שישלח כתב להודיע חותמו וידוע לעכו"ם שכך שלח, דכיון דידע מירתת ולא מזייף. ור"ת סובר שלר"א דלא חייש לזיופא לא בעינן הכרת חותם, ואפי' אינו הולך להכיר חותמו וגם אינו שולח באיזה ענין הוא חותם מותר. ובדיעבד יש לסמוך על פסק ר"ת. ובדרך חתימת החבית פירש רבינו ברוך שנכון הדבר לסתום פי חבית בנעורת או בדבר אחר, ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות, ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני קרשי החבית, כדי שאם יגביה העובד כוכבים את העור לא יוכל לכוין לישבו בכתחילה, ויתן חישוב אחד סביב השוליים במקום שמחבורים דופני החבית ויקבענו שם במסמרות, מפני הנעורת התחובה שם סביב, שלא יוציאם העובד כוכבים להוציא היין דרך שם ויתחבנו אחרי כן אל מקומו הראשון, ואת כל הברזות יש לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרות או לקבוע נסרים לכסות כל השולים והברזות. וכן צריך לשלוח לחבירו כתב איך חתם וכנ"ל. וכתב ר' יצחק בר יהודה לר"ש בתשובה שבימיהם היו החביות של חרס, וכאשר היתה פי החבית סתומה אז היה די לעשות כר"א, אבל

חביות שלנו אף לאחר חיתום פי החביות והברזות יכול העובד כוכבים לנעוץ סכין בין הנסרים ולהוציא יין, ולדבריו יש לאסור אפי' חתמו בענין הנ"ל. ויש מוחמירים ומנסים כל דופני החבית בחישוקים ואת השולים בנסרים, ואז אין לחוש כלל. ויש מקילין לשלוח בחותם אחד אף בלא הכרת חותם ולא הודעת כתב, והמחמיר תבא עליו ברכה. וכתב הר"ר משה מקוצי כי אחרי שיש מקילין ויש מחמירין אין לנו ראייה ברורה לאסור.

שיכר של עכו"ם

האיסור וטעמו - שיכר של עכו"ם אסור (ואינו לא משנה ולא ברייתא, ושמא בימי האמוראים אסרוהו. תוס'). לרבי יצחק הטעם משום חתנות שלא יהא רגיל לעשות אצלו משתאות ויתן עיניו בבתו, ולרב נחמן הטעם משום גילוי, (והיינו במקום שמצילילים את המים - משהים אותם בכלי עד שיהיו צלולים, ומים יש בהם משום גילוי, שהרי בגיגיות או בחביות גם אנו לא מקפידים דקיימא לן שנחש לא שותה שיכר), ואף בישן אסרו אטו חדש. ורב שמואל בר ביסנא לא שתה יין במרגואן שישראל חשודים היו שלא היו מקפידים על יין עכו"ם, וגם שיכר לא שתה שמא ישתו גם יין. ולרבי חנינא ישן מותר בכל דבר מגולה, מפני שאין הארס מניחו ליישן אם היה בתוכו, וכן אם החמיץ מותר, מפני שאין הארס מניחו להחמיץ. רב מתיר לשתות שיכר, דס"ל שהטעם משום גילוי, ומרירות הכשות מחלישה כח הארס, אולם לאדם חולה זה מסוכן ואסור. ורב פפא שתה שיכר עכו"ם **בפתח החנות**, דס"ל שהטעם משום חתנות, ורב אחאי עשה הרחקה יתירא ושתה בביתו.

שתית שיכר עכו"ם להלכה - כתבו התוס' (ד"ה ותרוויהו) שכיון שרב פפא ורב אחאי שהיו בתראי לא היו שותים שיכר בבית העכו"ם, א"כ צריך ליזהר בזה, אמנם המתאכסן בבית העכו"ם יכול להיות שמותר לשלוח בעיר לקנות שיכר מן העכו"ם, דהוי כמו בביתו של ישראל, ואף אם העכו"ם האכסנאי שלו נותן לו משלו, שותה משום איבה, דלא אסרו משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות, או ברגילות לשתות בבית העכו"ם, אבל באקראי בעלמא שרי. ובכלל דין שיכר בין שכר של תמרים בין של תבואה, ואין לאסור של תבואה משום בשולי עובדי כוכבים, דס"ל כאידך לישנא דרב דאמר כל שאינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בשולי עובדי כוכבים, וריו"ח (לקמן נ"ט.) סבר כוותיה, ועוד דכי היכי דהתבואה בטילה לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו, הכי נמי היא בטילה לענין איסור בישול.

כל השקצים יש להם ארס אלא שאינו ממית, והגויים הנפוחים זה בגלל שהם אוכלים שקצים ורמשים וחביל גופייהו. ואף דאמרינן (שבת פ"ו:) לענין שכבת שרע של ישראל במעי נכרית שישראל דדייגי במצוות חבית גופייהו טפי מעכו"ם, מ"מ לענין להנצל מארס של נחש אין מועיל חבל דדייגי במצוות, כיון שאינו בתוך הגוף, משא"כ אכילת שקצים ורמשים שהיא משפיעה בתוך הגוף. תוד"ה דאכלי.

ל"ב. חומץ שיכר שנקנה מנכרי אסור, מפני שמערבים בו שמרים של יין נסך, ולכן בתמד צריך לבדוק אם מערבים בו שמרי יין כדי להעמידו מה, כמו שיש מקומות שעושים, ובאופן זה התמד אסור. תוד"ה האי. אבל אם הנכרי מוציאו מהאוצר מותר, כיון שהוא מסריח ע"י שמרים. וכתבו התוס' (ד"ה ומאוצר) שנראה שלכן מותר לקנות כל מיני משקה מן העכו"ם, כגון יין תפוחים ומי תותים, ובלבד שיראהו הישראל מושך מן החבית, ואפילו דמיהן יקרים יותר מן היין, דודאי לא עירבו יין בתוך החבית כיון דמסרא קא סרי, אבל אם לא ראהו מושך מן החבית מותר רק במשקה שהוא זול מן היין, ואין לאסור מטעם ששמים המשקה בחבית שהיה בו יין נסך, דהא אמרינן לקמן דשרי למרמי ביה שיכרא.

חרס הדרייני

חרס הדרייני של נכרי אסור בהנאה, והיינו של הדרייניוס קיסר שהיה נוטל עימו כשיוצא בגייסות, שלקחו קרקע בתולה שלא עבדו בה מעולם שכוחה קיים ונותנת כוחה ביין ונעשה חזק, ועיבדוה ונטעו בה גפנים, ושמו את היין בכלי חרס חדשים שהם בולעים כדי שיבלע היין בכלים, וכשהיו שמים חתיכות מהחרס במים היה יוצא יין מזוג, ויין ראשון (- משובח) שלנו כמו המים ששרו בהם את החרס בפעם השלישית שלהם.

רוצה בקיומו על ידי (בשביל) דבר אחר-

נחלקו רבי אלעזר ורבי יוחנן אם רוצה בקיומו על ידי דבר אחר' מותר או אסור, ונפקא מיניה אם מותר לסמוך כרעי המיטה בחרס הדרייני (כיון שאינו צריך ליין הנבלע בהם. תוד"ה והא) או שאסור, (והלכה כמי שאוסר).

והא דנודות של עכו"ם אסור לעשות מהם אוכף לחמור, למ"ד האוסר ניחא, ולמ"ד המתיר אסור שמא יבקע נודו של הישראל, ויתפור מזה על גבי נודו ויתן יין העכו"ם טעם ביינו של ישראל.

והא שמוותר לקנות קנקנים של עכו"ם, למ"ד המתיר ניחא, ולמ"ד האוסר צ"ל דשאני הכא שאין האיסור בעין. וכתבו התוס' (ד"ה והא) דהא דתני במתני' נודות העובדי כוכבים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם אסורים ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ, אין להוכיח ש'רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור, דהא דתני 'אסורים ואיסורן איסור הנאה' לא קאי אקנקנים אלא על היין הכנוס בהם, והקנקנים מותרים בהנאה לר"מ. ואית ספרים דגרסי 'ולמ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר דאסור מאי שנא מקנקנים דשרי (דהא רוצה בקיומו ע"י דבר הוא. ומסיק) התם ליכא לאיסורא בעיניה הכא איתיה לאיסורא בעיניה, ולפי גירסא זו משמע דמאן דאסר לא אסר רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אלא בחרס הדרייני משום דאיתיה לאיסורא בעיניה. עוד יש לפרש שבאמת ר"מ אסר קנקנים בהנאה למוכרם לעובדי כוכבים, אמנם הטעם הוא מפני שדרך של יין הנבלע בתוך הקנקנים להיות נפלט, והוי כמו בעין, אבל יין לתוך הכבשים מותר כיון דאינו בעין והוא מתבטל, ובשמעתין הכי לא מצי מותיב ממתני', דנהי דרוצה בקיומו שרי, היינו כגון לסמוך כרעי המטה וכדומה, אבל למכור לעכו"ם להכניס בהם יין שרוצה העובד כוכבים בקיומו לצורך היין אסור, דאין זה רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, ומתני' דאסר קנקנים לר"מ בהנאה היינו דווקא למכור לעובדי כוכבים דודאי ישימו בהם יין, אבל להשתמש להצניע שם חפציו או לסמוך כרעי המטה י"ל דשרי. ולענין הלכה יש פוסקים שצריך להזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח, משום דהוי רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, אבל אינו נראה לר"ת, דקאמר 'התם ליתיה לאיסורא בעיניה', משמע דהיכא דליכא איסורא בעיניה לא מיתסר בהנאה, ולכן פסק ר"ת שקדירות הבלועות מבשר בחלב ע"י שנתבשל בהם מותר לשים בתוכן דבר יבש כתבואה, וכן קדירות האסורות משום חמץ, מותר לשים בהם בפסח דבר יבש, אבל דבר לח לא.

דרדורין ורוקבאות של עכו"ם שכנוס בהם יין ישראל, אסור בשתיה ומותר בהנאה, ור"ג שתה מזה ולא הודו לו, ובברייתא אחרת איתא שהודו לו, והגמ' אומרת שסייעתו לא הודו לו אבל בנו הודה לו, (ואף שרשב"ג אמר לעיל שאף לעשות מזה שטיחים אסור, צ"ל שאמר כן בשם רבי יהושע בן קפוסאי וליה לא ס"ל, או שהבן שמוזכר כאן הוא רבי חנינא ולא רשב"ג. תוד"ה אבל), או שזה מחלוקת אם הודו לו או לא.

עורות לבובין שחתוכים כנגד הלב בצורת ארובה אסורים בהנאה מפני שהיו מוציאים את הלב דרך נקב לעבודת כוכבים, ונאסר משום זבחי מתים, והאיסור הוא דווקא כשיש עליו גלד דם דידוע שמחיים נקרע (ולא

לאחר הפשיטו אירע בו כך ולא לעבודת כוכבים), ואם מלחו אסור אף בלא גלד דם, דאימא מלחו העבירתו.

ל"ב: ולרשב"ג אינו אסור אלא כשהקרע עגול אבל משוך מותר משום שאין עושים כך לעבודת כוכבים, וכן הלכה. וכתבו התוס' (ד"ה הלכה) שהאמוראים שהוצרכו לפסוק הלכה כרשב"ג לא סוברים את הכלל שכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו.

בשר עכו"ם- בשר הנכנס לבית עכו"ם שהעכו"ם רוצה להכניסו מותר אם נטלו עם כניסתו לפני שהקריבוהו, והיוצא אסור בהנאה מפני שהוא כזבחי מתים, שא"א שאין כאן תקרובת עבודה זרה, והיינו כרבי יהודה בן בתירא דס"ל שתקרובת עכו"ם מטמאה באהל, דכתיב 'ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים' – מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל, וה"ה שלומדים שאסור בהנאה כמות. ולרבי אלעזר כל שחיתת עכו"ם אסורה, דסתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים וא"כ השחיטה היא תקרובתה. וכתבו התוס' (ד"ה דלא) שדווקא בשחיטה סובר ר"א שסתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים, אבל בדרך חניקה ונחירה לא. עוד כתבו התוס' (ד"ה והיוצא) בשם ר"ת דבתקרובת שהוא כעין פנים כגון זביחה קיטור וניסוך מודים חכמים לריב"ב דילפינן ממת, ולא פליגי אלא בתקרובת שאינה כעין פנים. ושיטת ר"י פי' דלענין איסור אכילה והנאה מודים חכמים שהוקשה למת ואסורה בהנאה, ולא נחלקו אלא לענין טומאה.

מו"מ עם ההולכים לע"ז-

עכו"ם ההולכים למקום העבודה זרה למרחוק (-תרפות. להר"ר שמעיה זה מלשון בית התורפה, שזה מקום טינופת, ובירושלמי פירש מלשון תרפים. תוד"ה ההולך) אסור לשאת ולתת עמהם, דאזיל ומוודה לעבודת כוכבים, ועוד שהוא קונה ממנו לתקרובת עבודת כוכבים, ועם החוזרים מותר, דמאי דהוה הוה, אא"כ חוזרים חבורה ביחד, משום שדעתם לחזור.

ל"ג. ישראל ההולך למקום עבודה זרה, בהליכה מותר, דדילמא הדר ביה, ובחזרה אסור, דכיון שנמשך אחריה יחזור להודות לה, ובישראל מומר אסור אף בהליכה, מפני שודאי ילך לשם.

עכו"ם ההולך ליריד (-שוק של עבודת כוכבים) מותר לשאת ולתת עימו בהליכה ובחזרה דלסחורה הוא הולך, ואין חוששים שמעותיו הם דמי עבודת כוכבים שמכר צלמים בשוק, דאמרינן שמכר שם גלימא או חמרא, אבל ישראל שהולך לשם בהליכה מותר ובחזרה אסור, דאם היה רוצה למכור היה מוכר כאן.

כלים של עכו"ם ודרך הכשרתם

נודות עכו"ם של עור ו**קנקניהם** של חרס שיש בהם יין ישראל אסורים בהנאה לר"מ, ולחכמים אין אסורים בהנאה. ובברייתא איתא שגרודים שאין בהם זפת חדשים מותרים (בנודות מותר גם אם היה בהם יין זמן מועט, דעור לא בלע בזמן מועט, אבל בחרס אסור אפילו אם היה בו יין זמן מועט, דחרס בלע לאלתר), וישנים או מזופפים אסורים, ישנים כיון שהיה בהם יין נסך זמן מרובה זה בולע, ובמזופפים הזפת בולע אפילו בפעם אחת. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה כך) שלרש"י מיירי כשאינו מכניסים לקיום, דאילו במכניסן אפילו בפעם אחת גזרו אף באינם זפותין, ונמצא שקנקנים שמכניסן לקיום אין להתיר בחדשים אלא בלא נתן יין כלל, ולפי דבריו שאסור בנודות ישנים שאין מכניסן לקיום אף בלא זפת אע"ג דלא בלעי כולי האי, א"כ כלי העכו"ם אף של כסף ושל עץ אינם מותרים אם לא

בהגעלה ועירוי, וגם יושט"ש וקנא"ש של עץ אף שלנו כיון שהם זפותין יאסרו אם נתן בהם יין שעה אחת או אפילו נגע בהם ויין טופח עליהם. והתוס' כתבו שאין חילוק בין נודות לקנקנים, וגרודים היינו שהיה בהן כבר זפת וגרדן, ולכן נהגו העולם בכלי עכו"ם של כסף לשכשכם במים בלא הגעלה ועירוי, ובדבר שאין מכניסו לקיום ואינם זפותים אפי' ישנים משכשכן במים ודי בכך, ובחרס אם אין מכניסן לקיום מותר, ולא גזרו אף לזמן מרובה, ומעשים שבכל יום בכלי חרס שלנו שאין מכניסין לקיום שנתן בהם ישראל יין הרבה וכשנוגע בהם עובד כוכבים אין עושין בו רק שכשוך לבד. ולהר"ר אליהו בן הר"ר יהודה נודות וקנקנים שניהם מכניסים לקיום, ואם הם חדשים שלא נתן בהם יין כלל, מאחר שהם גרודים שלא זפתן מעולם, אי רמא בהו עובד כוכבים חמרא מידע ידיע, אבל זפותים או שנזפתו ונשר זפתן אף חדשים אסורים, דשמא בשעת זפיתה או אחר זפיתה נתן בהם העכו"ם יין ולא ידיע, וישנים שנתן בהם יין אפילו פעם אחת אסורים, דכל דבר שמכניסו לקיום אסור לפי שעה, ונודות אע"ג דמכניסן לקיום סגי להו בעירוי משום דלא בלעי, אבל קנקנים של חרס בלעי טפי ולא סגי בעירוי, ולפי זה יש להתיר הקנא"ש והיושט"ש אף על פי שהם זפותין, כיון שאין מכניסן לקיום. ור"ת גורס שיש חילוק בין נודות לקנקנים (כמבואר בתוספתא), וכוונת הגמרא שנודות העכו"ם גרודים והיינו שאין בהם זפת מותרים, ואפילו ישנים, דכיון שאין מכניסן לקיום משכשכן במים ומותרים, ואפי' היה בהם זפת אלא שנקלף דיין בשכשוך, וחדשים זפותים אסורים אף אם דומה שלא היה בהם יין מעולם, שמאחר שהם זפותים דלמא רמא בהו עובד כוכבים חמרא ולא ידיע והזפת מבליע, ואע"ג שאין מכניסן לקיום צריכים עירוי מפני שהזפת מבליע אף בפעם אחת. ולפי שיטת ר"ת יש לאסור קנא"ש וישטא"ש שלנו הזפופות במגע עובד כוכבים, וצריך להגעיל אותם או לעשות בהם עירוי אע"ג שאין מכניסים לקיום, וכן אם קנה אותם חדשים זפותים מן העכו"ם. והקשו התוס' ממנהג העולם שנהגו בכל מקום לקנות חדשים מן העכו"ם ואין עושים בהם לא עירוי ולא הגעלה. ור"י היה מפרש ליישב המנהג שדווקא בימיהם שהיו רגילים להטיל בהם יין בשעת זפיתה יש לאסור, שאף שנתנית יין בשעת זפיתה אינה מבליעה, יש לחוש שמא אח"כ הטיל שם יין ולא ידיע, אבל עכשיו שאין רגילין להטיל בהם יין בשעת זפיתה, אם נתן בהם יין אחר זפיתה היה ניכר, ומ"מ בשלנו נגע העובד כוכבים במשקה טופח לא מצינו היתר. ור"ת עצמו חזר בו בסוף והתחיל להתיר אף שלנו במגע עכו"ם בשכשוך בעלמא, משום דאיכא תרתי לטיבותא, דהם של עץ ולא נבלע בהם היין כ"כ ע"י זפת ולא דמי לנודות שהן של עור ורך הוא בללוע יותר ע"י זפיתה, ועוד כי אינם טרודות כ"כ ביין. וכתב ר' ברוך כי אעפ"כ לא היה עושה מעשה לכתחילה להתירם בשכשוך, אבל בדיעבד אם נתנו בהם יין אחר מגע העובד כוכבים לא היה אסר. עוד איתא בתוספתא שאם כנס בהם עכו"ם מים, ישראל מותר להכניס לתוכם יין, ואם כנס בה העכו"ם יין, ישראל ממלא אותם מים ג' ימים מעת לעת וכונס לתוכה יין ואינו חושש, ואם כנס בה עכו"ם יין וישראל ציר ומורייס, מותר להכניס לתוכה יין, ועלה בעי תלמודא אם לכתחילה יתן שם ציר או מורייס או דווקא בדיעבד.

ואם העכו"ם ריבבם ועיבדם (-התיך הזפת לתוכם) ונתן לתוכם יין בעוד שהזפת חם כדי ליטול מרירת הזפת, וישראל עומד על גביו, אין בהם איסור הנאה, לרב פפא אין ההתר אלא כשישראל נתן לתוכם את היין, ובעי אחר עומד על גביו שמא אגב טירדיה בנתינת היין לתקן הנוד לא שם לב שהעכו"ם מנסך, ולרב זביד אף בעכו"ם מותר, דנעשה כזורק מים לטיט דאותו יין הולך לאיבוד ובטל טעמו ושוב אינו פולט, כמים הניתנים בטיט שכלים מאליהם כשמתייבש הטיט כאילו לא היו, (ומ"מ עכו"ם ששם יין בבי מילחי (לרש"י) הכונה לכלי מלא מלח, ולתוס' (ד"ה האי) הכונה למקום עשיית המלח, וסוברים התוס' שלהלכה המלח מותר אע"פ שרגילים לשים עליו דם בשעת רתיחה כדי ללבנו) של ישראל י"ל שהמלח נאסר, כיון שהיין לא הולך לאיבוד והוא נתן טעם במלח ואינו מתייבש).

הכשרת כלים שהיה בהם יין עכו"ם-

ממלאם מים ומערה את המים אחרי מעת לעת, וכן יעשה ג' ימים, (וא"צ להניח את הכלים מול

השמש. ל"ג:), וזה מועיל בין בכלים שעכו"ם גזל מישראל, בין בכלים שהיו מתחילה של עכו"ם, בין בנודות בין בקנקנים מחרס.

וכן יכול להכשירם ע"י נתינת ציר או מורייס שהם שורפים את היין הנבלע ומכלים אותו, והכשר זה מועיל לכתחילה.

ל"ג: וכן יכול להכניסים לכבשן האש בכדי שהזפת תנשור, או אפי' שהזפת תהיה רפויה.

ואם הכניס לתוך הקנקנים קיסמים דולקים עד שנשרה הזפת, נחלקו רב אחא ורבינא אי מהני או לא, ולהלכה לא מהני (אף שבכל התורה רבינא לקולא ורב אחא לחומרא והלכה כרבינא. תוד"ה והלכתא), ולא דמי להחזירים לכבשן, דשם הסיקם מבחוץ ועד שנשרה הזפת נתלבן החרס, אבל כשהכניס האור בפנים מיד הזפת נושר. ומהכא שמעינן שחביות או קנקנים כיון שמכניסן לקיום לא סגי בהכשר בפנים, בין לשורפן בין לתת לתוכם מים חמים, דאפילו באור עצמו לא סגי, אבל אם אפשר לשרפן מבחוץ שרי, לפיכך צריך לערן מעת לעת כנ"ל או להשהותם עד שנים עשר חדש. רש"י. ושיטת רבינו אלחנן (תוד"ה קינסא) שאין להתיר אף בהיסק מבחוץ, כי יש לחוש שהוא יחוס עליה שלא תפקע. וכתב הרב ר' משה מקוצי שמוותר לכפות את החבית על האש אם האש שבפנים גדולה עד כדי שידו סולדת מבחוץ, דחשיב כמו הגעלה. ור"ת התיר להגעיל חבית של יין נסך אם פתח אחד משוליה וזרק רותחין לתוכה והיפך המים על שוליה אילך ואילך, דאע"ג דבשאר איסורים זה לא מועיל, דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא, כמ"מ י"ל שביין נסך זה מועיל כיון שתשמישו בצונן. ור"י אומר שמצוה מן המובחר להגעיל כל נסר בנפרד, ולערות עליה מאותו כלי עצמו שהוא רותח על האור, אף שכשמעבירה מן האור פוסקת הרתיחה. ויש ששמים קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות בתוך הקערה, ומאותה קערה מגעילים, ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון או לא, ותלה הדבר להחמיר דחשיב ככלי שני, ולענין מליגת תרנגולת נמי אסר דחשיב ליה ככלי ראשון.

הכנסת שיכר בכלים של עכו"ם- לרב נחמן ורב יהודה אסור להכניס שיכר לכלי עכו"ם, ולרבא מותר מפני שהשיכר מבטל טעם היין, (וה"ה במים ושאר משקין חוץ מיין. תוד"ה שרא), ואין לחוש שבטעות יכניסו שם יין.

רב יצחק בר ביסנא היו לו כלים העשויים מגללי בקר שהיה בהם יין נסך, ומילאם מים והניחם בשמש והם פקעו, ואמר לו רבי אבא שהיה מספיק למלאם מים ולא היה צריך להניחם בשמש.

כלי נתר העשוי מקרקע שחופרים שם צריף (מין מלח), אין לו טהרה עולמית מיין נסך הנבלע בהם, דבליעי טובא.

עכו"ם שהכניס יין לכלים של ישראל לזמן מועט ולא לקיום, די שישכשך בכלי מים והכלי מותר.

כלים העשויים מאדמה אדומה או מאדמה קשה משכשכם במים ומותרים, כיון שאינם בולעים הרבה.

כוסות חרס **ששתה בהם עכו"ם** שזה דבר שאין מכניסו לקיום, אם הוא שתה בשימוש הראשון לכו"ע אסור דאידי דרכיכי בלעי, וצריך למלא בהם מים ג' ימים וכנ"ל, ואם שתה בשימוש השני ללישנא קמא יש בזה מחלוקת וללישנא בתרא אסור לכו"ע, ובשימוש השלישי יש בזה מחלוקת, ולהלכה בראשון ובשני אסור ובשלישי מותר. וכתבו התוס' (ד"ה כסי) שלפי זה נהגו העולם לתת מים בכלי חרס חדש, ולהשהותם בו זמן גדול קודם שישתמשו בהם יין, כדי שאם יגע בהם עכו"ם אח"כ לא יצטרכו עירוי. ולר"ת מיירי הכא בכוסות חדשים או ישנים ששתה בהם העכו"ם יין כמה פעמים, ושתי הדחות במים לא מספיקות, אבל שלש הדחות

מועילות, ודווקא בכוסות של חרס, אבל של עץ או של מתכת וזכוכית אין צריך להדיח רק פעם אחת, אמנם נכון להדיח שלש פעמים בכל הכלים.

מאני דקוניא (לרש"י הכונה לכלי חרס המצופים עופרת, ולתוס' (ד"ה קוניא) הם מצופים בהיתוך זכוכית שלא נתבשלה כל צרכה, שאף שכלי זכוכית שלם אינו בולע, ציפוי זכוכית בולע), אם הם חלקים והכלי לבן או שחור מותר, אבל ירוק אסור, משום שיש בו צריף, וי"א שאף ירוק מותר, וכל זה לגבי יין נסך מפני שתשמישו בצונן, (ולא מפני שהוא דרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון), אבל לגבי פסח כיון שתשמישו בחמץ כל ימות השנה בחמין ובלעי טפי, אף לבנים או שחורים אסורים, כיון דמדמייתי מזיעים מבחוץ מחמת הבליעות שלהם, ואם יש בכלים בקעים וסדקים כולם אסורים.

ל"ד. כלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם דהא כתיב ביה "ישבר" – אין לו טהרה אלא שבירה. וכתבו התוס' (ד"ה שאינו) שאם מחזירים לכבשונות יוצא מידי דפיו, דחשוב כלי אחר ופנים חדשות באו לכאן, ומ"מ בתנור וכיריים דכתיב "יותץ" לא מועיל להחזירים לכבשונות, דדבר שדרכו בהיסק אינו נקרא כלי אחר כשמחזירו לכבשונות.

קנקנים של עכו"ם אסורים.

מתענים לשעות כגון שעדיין לא טעם מתחילת היום, ומשש שעות ולמעלה רוצה לקבלו עליו לתענית. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה מתענין) דמייירי שקיבל עליו מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצי היום יהיה בתענית עד שתחשך, דאי לאו הכי הא אמר שמואל כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית. ודבריו נאמרו בין לענין תפילת תענית בין לענין שלא עלתה לו תענית. אי נמי איכא למימר דמייירי נמי בדלא קיבלה מאתמול, והא דבעי שמואל קבלה היינו לכתחילה. ובירושלמי נדרים מפרש שמתענים לשעות היינו שאם אכל עד חצי היום יכול הוא לגמור בדעתו להתענות עד הלילה ועלתה לו תענית, וה"ה כשהתענה ואכל אח"כ. ומה שאנו נוהגים להתענות עד צאת הכוכבים, אף דאמרינן בפ"ק דתענית כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית, משמוע דבשקיעת חמה סגי והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים, מ"מ לא מוחתנין נפשין לספיקא, ועוד דשמא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי. אמנם המתענה בערב שבת אע"ג דפסקינן בעירובין (מ"א:) הלכה מתענה ומשלים, א"צ לדקדק להמתין עד צאת הכוכבים. ומעשה בא לפני ר"ת באחד שעשה הרבה תעניות ולא קיבלם מאתמול, ואמר לו ר"ת שלא הפסיד תעניותיו, דמאחר שהיה בדעתו להתענות היינו גמור בליבו דמהני אע"פ שלא הוציא בשפתיו, ולא בעי קבלה בפה אלא לכתחילה, ועוד היה אומר ר"ת שאף אם לא גמור בליבו עד הלילה יכול להתענות ולהתפלל תפלת תענית יוצא ידי נדרו כאילו קיבל מאתמול, אף לא היה בידו ראייה ברורה על זה, ומצוה הו' המובחר לקבל מבעוד יום בתפלת המנחה, ור"י היה רגיל כשהיה מתענה באחד בשבת לקבל תעניתו בשבת באלוקי נצור. ואם השלים מתפלל תפילת תענית.

משה שימש בז' ימי המילואים בחלוק לבן (ולא בבגדי כהונה שהרי הוא זר. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה במה) שלמ"ד (זבחים ק"א:) שמשה רבינו היה כהן גדול מ' שנה, הוא השתמש בבגדי כהונה, והנדון כאן הוא רק לגבי ז' ימי המילואים שעדיין לא נתקדשו בגדי כהונה, או שנתקדשו אך כיון שבימים אלו היה משה מעמיד ומפרק את המשכן היה נחשב כמו במה ואין בגדי כהונה בבמה, והחטאת קרבה בהוראת שעה), וי"א שלא היה לו אימרא -שפה. וביארו התוס' (ד"ה שאין) הטעם כדי שיהא ניכר יותר חדש, דבעינן שלא נשתמש בו הדיוט. והר"ר משה פירש שלא יאמרו אח"כ כשישמש אהרן שנמצא מום במשה, ולכך עשהו בלא אימרא שידעו הכל שלא היה דבר המתקיים מה שהיה משמש. וי"מ אימרא כמו עמרא, ולפי שבגדי כהונה היו כלאים קאמר שזה לא היה כלאים).

חרצנים וזגים -(פסולת של ענבים וגרעינים שבתוכם. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה החרצנים) שבנזיר (ל"ד:) פליגי

תנאי אם הקליפה נקראת זג והגרעינים נקראים חרצנים או איפכא, ובתרגום מוכח כרבי יוסי שהזג הוא הקליפה, וכן הסתמא בתלמוד) **של עכו"ם** אסורים לר"מ אף בהנאה, ולחכמים רק לחים והיינו כל י"ב חודש אסורים בהנאה, אבל לאחר י"ב חודש מותרים אפי' באכילה.

וכן דורדיא דחמרא (-שמרים) של עכו"ם, וקנקני חרס, או אבטא (-חמת מעור עב) דטייעי (שהולכי דרכים נושאים אותה למרחוק, וצריך י"ב חודש משום דהוי כמכניסו לקיום. וכתבו התוס' (ד"ה אכטא) שהערוך גורס אכטא, והיינו שמביאים קמח ועשבים ובשמים ושורים אותם בחלב ומזלפים עליהם יין. ור"ח גורס 'אבטח' והיינו דלעת חלולה ששמים בה יין, ואינו נראה דלא מצינו שום כלי שיהא ניתר בעירוי), או פורצני (פסולת של ענבים) או קנקני חרס שחורים, מותרים לאחר י"ב חודש).

וכתבו התוס' (ד"ה דורדיא) שהר"ר אפרים היה אומר מסברא ששמרים שנתייבשו בתנור מועיל להם כמו המתנה די"ב חדש, והתיר פת של עובדי כוכבים שנחמץ בשמרי יין שנתייבשו בתנור. ור"ת הקפיד עליו ואמר שההיתר בשמרים ופסולת ענבים לאחר י"ב חדש הוא רק לאחר שנתמדז במים כמו שרגילים העולם לעשות, דאיכא תרתי לטיבותא שכבר נתבטל טעמם במים וגם עבר עליהם י"ב חדש, אבל שמרים שלא נתמדזו אין שום דבר מועיל להתירם, והעיסה שנתחמצה בהם קודם תימודם לעולם אסורה, וכן בתוך י"ב חדש אף לאחר תימודם, ואפי' באלף לא בטיל כיון דלטעמא עביד, ואין להתיר. וכתב ר"ת 'והמורה יורה כבן סורר ומורה ועלי יערה רוח הבורא'. ובתוספתא תניא שמרים שיבשו אסורים בהנאה.

ל"ד: מוריים (-שמן של דגים) **של עכו"ם** אסור לר"מ אף בהנאה שמא עירב בו יין, (ולא עושים אותו מדגים טמאים), ולחכמים אינו אסור בהנאה. ומוריים של אומן, בפעם הראשונה והשניה מותר, מפני שיש בו הרבה שומן ולכן לא שמים בו יין כי היין מקלקל אותו, אבל בפעם השלישית אסור, דכיון שאז אין בו הרבה שומן צריכים להכניס בו יין. (ומחלקת ר"מ וחכמים לענין איסור הנאה היא בשל בעלי בתים או אחרי פעם ראשונה ושניה. תוד"ה מוריים). ורבי אבא דמן עכו אמר לשמור ספינה שהביאה מוריים לעכו, ואין לחוש שהכניסו בה יין בספינה, שהרי היין שוה פי ארבעה מהמוריים, ואין לחוש שהכניסו בה יין בצור ששם היין בזול, כיון שיש שם עיקולי ופשורי ואין מושכי הספינה יכולים לבוא באותו הדרך.

חילק אומן דגי סולתנית שכשהם קטנים אין להם סנפיר וקשקשת ועתידה לגדול לאחר זמן הם טהורים, אמנם כיון שהעכו"ם מערבים עימה דגים טמאים אסורים, אבל אומן כיון שאינו מערב מותרים.

גבינת עכו"ם

להלן (ל"ה:) יבואר שחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו אסור באכילה, שמא מעורב בו חלב מבהמה טמאה. ובסוגיין יבואר האם עשיית הגבינה ע"י נכרי אוסרת את הגבינה, ולאילו חששות ניתן לחשוש בגבינה של עכו"ם, וכן יבואר הדין המיוחד ב'גבינת בית אונייקי' שר"מ אוסרה אף בהנאה.

גבינת בית אונייקי של עכו"ם - לחכמים אינה אסורה בהנאה, ולר"מ אסורה אף בהנאה (אמנם שאר גבינות מותרות בהנאה גם לר"מ), מפני שרוב העגלים של אותה עיר שמעמידים את הגבינה בקיבתם, נשחטים לע"ז, (אבל מיעוט אינו אוסר אף שר"מ חייש למיעוטא (ואומר שקטן וקטנה לא חולצים ולא מייבמים, שמא ימצאו סרים או איילוניות. וכתבו התוס' (ד"ה אי) דלא חשיב מיעוטא דמיעוטא מצד חזקת כשרות של הקיבה לפני השחיטה, דלאחר שחיטה איתרע ליה חזקה), משום שביחד עם שאר בהמות שמעמידים

בקיבותיהם שאינם נשחטים לעבודת כוכבים הוי מיעוטא דמיעוטא).

ואף לריש לקיש שסובר שהשוחט בהמה ואינו עובדה בשחיטה עצמה אלא שוחטה כדי לזרוק את דמה או להקטיר חלבה לעבודת כוכבים אינה נאסרת (ומותרת אף באכילה, ואף שהוא מומר, מבואר בחולין (ה). שיש מומר ששחיטתו מותרת באכילה, ויש שמותרת רק בהנאה, ויש שאסורה רק בהנאה. תוד"ה רשב"ל), דאין מחשבים מעבודה לעבודה, דאף שהשוחט ע"מ לזרוק את הדם בפיוגול נפסל הקרבן, לא ילפינן חוץ מפנים, (ורבי יוחנן אוסר, דס"ל מחשבין מעבודה לעבודה דילפינן חוץ מפנים), שאני הכא שהוא אומר שבגמר זביחה הוא עובדה, והיינו שהשחיטה עצמה היא לשם עבודה זרה, וזביחה היא עבודה חשובה כזריקה והיא אוסרת.

רבי ישמעאל שאל את רבי יהושע **מפני מה אסור גבינות של עכו"ם** באכילה ולא בהנאה, לרבנן. ולחלב טמא לא חיישינן, דחלב טמא אינו עושה גבינה.

ואין לומר שאסורה מפני **שמעמידים אותה בקיבה של נבילה**, שהרי עולה חמורה מנבילה שהרי אסורה בהנאה ומועלים בה, ומ"מ י"א שמותר לגמוע את החלב כשהוא חי, ולחכמים אסור להנות מזה מדרבנן, אבל אין בזה מעילה, דאיסורי הנאה הפרש שלהם מותר, (מסברא שהרי לא ניחא ליה בנפחיה ולכן הפרש אינו חשוב שיחול עליו איסור, ומגזירת הכתוב דכתיב "ולא יאכל את בשרו" – בשרו אסור אבל הפרש מותר).

רבי יהושע אמר שטעם האיסור **מפני שמעמידים אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים**, ולגבי עבודת כוכבים אף פרש אסור, (מסברא שהרי ניחא ליה בפרש כדי שיהיה נראה שמן, ולכן חל שם עבודת כוכבים על הפרש, ומגזירת הכתוב דכתיב "ולא ידבק בידך מאומה", ולכן המקדש בפרש זה אינה מקודשת). ואינו אלא דחויא בעלמא, דרבי יהושע לא חייש למיעוטא, ואפילו ר"מ דחייש למיעוטא לא אסר אלא גבינת בית אונייקי אבל שאר מקומות חשיב מיעוטא דמיעוטא. (תוד"ה מפני). ורבי ישמעאל דחה דא"כ תהיה אסורה בהנאה, ואין לומר שמותרת בהנאה כיון שאין האיסור בעין, דמה שהקיבה מעמידה את הגבינה זה נחשב שהאיסור בעין.

ל"ה. ולא ענה לו רבי יהושע את הטעם האמיתי משום שזו גזירה חדשה, ואמר לו שאין לקרוא "כי טובים דוד־ך מיין", אלא "כי טובים דוד־ך מיין", שהרי בהמשך הפסוק נאמר "לריח שמנ־ך טובים וכו' על כן עלמות אהבוך" ולשון זה לא שיין לומר לנקיבה, ומוכח שפסוק זה אמרה כנסת ישראל לשכינה, שערבים עליה דברי סופרים יותר מיינה של תורה. וכוונתו היתה לרמוז לו את הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו", שיחשוק שפתותיו ולא ישיב על גזירה חדשה זו עד י"ב חודש, שמא יש אדם שלא יסכים עם הטעם ויבוא לזלזל בגזירה, אבל כשלא יודעים את הטעם יסברו שרבנן ראו דנפיק מיניה חורבה ואנן הוא דלא בקיאינן בטעמא. (לריח שמניך טובים- תלמיד חכם דומה לצלוחית פלייטין, שריחה נודף דווקא כשהיא מגולה כשמלמד תורה לתלמידים אז יצא לת"ח שם, וכשהוא מלמד מתגלים לו דברים מכוסים (מעצמם בלי טורח כשהוא מלמד. רש"י. והתוס' (ד"ה דברים) מבארים שבני אדם מגלים לו סודותיהם, מפני שנהנים ממנו עצה ותושיה), דכתיב "עלמות אהבוך", ומלאך המות אוהבו, ונוחל עולם הזה ועולם הבא. ל"ה:).

טעם האיסור למסקנה-

לרבי יהושע בן לוי הטעם **משום ניקור**. (וכתבו התוס' (ד"ה משום ניקור) שהטעם שאסרו בזה יותר ממים ודבש (למ"ד חולין מ"ט: ששייך בהם גילוי), משום שבכל המושקים אף שאינם מקפידים על גילוי משום ניקור, הם מכסים משום נקיות, אבל חלב שעל פי רוב אינו נאכל בעין וגם מסננים אותו, אינם מכסים אותו משום נקיות, וסינון אינו מועיל לארס). ורב ירמיה מקשה שא"כ יבשה או ישנה תהיה מותרת, שהרי כל דבר שנתגלה ויבש או ישן אין בו משום גילוי, לפי שאין הארס מניחו לייבש או ליישן. ואף שבשיכר גוזרים ישן אטו חדש, התם לא מינכר כ"כ בין ישן לחדש, משא"כ הכא. תוד"ה ישן.

לרבי חנינא הטעם משום שודאי נשאר **צחצוחי חלב** בין הגומות של הגבינה, וחלב שחלבו עכו"ם אסור אם לא ראהו ישראל בזמן החליבה שמא עירב בו חלב טמא שהוא אסור מן התורה, וחלב טמא אינו נעשה גבינה. רש"י. ור"ת (תוד"ה לפי) סובר שכוונת רבי חנינא לתרץ את השאלה על ישן ואומר שכשהוא נראה ישן לעולם נשאר הארס בתוך הלחוחית הגבינה, וכן מבואר בירושלמי.

לשמואל הטעם מפני **שמעמידים אותה בעור קיבת נבילה** ועור איננו פירשא ואסור, אבל הקיבה עצמה חלב קרוש הכנוס בה מותרת דפירשא בעלמא הוא, (ומשום בשר בחלב אין לאסור בלא נבילה, דצונן בצונן אינו אסור מדאורייתא, אע"פ שהוא מעמיד. תוד"ה מפני). ומה ששינוי שקיבת עכו"ם שהיא נבילה אסורה, היינו כרבי ליהושע לפני שחזר בו (ומשנה לא זזה ממקומה הואיל וכבר נשנית). שיטת ר"ת (תוד"ה חדא) שחלב הקיבה הקרוש לא נאסר מעולם אף קודם חזרה, דפירשא בעלמא הוא, שאינו ראוי אלא להעמידה, אבל חלב הצלול שאינו ראוי להעמידה כלל, מתחילה היו מחשבין חלב גמור, ובזה חזרו בהם. עוד אומר ר"ת שכיון שהלכה כרבי יהושע בן לוי (עיי"ש הטעם) שאין טעם האיסור אלא משום ניקור, אנו שאין נחשים מצויים בינינו אין לחוש משום גילוי, ואין לומר דדבר שבמנין הוא וצריך מנין אחר להתירו, כי ודאי שכשאסרו מתחילה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויים, כמו שאפרש לקמן גבי יין נסך (דף נז: ד"ה לאפוקי), ובאמת בהרבה מקומות יש שאוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים, וגם גאוני נרבונו התירו אותם במקומם מטעם שמעמידין אותם בפרחים, ובמקומינו שמעמידים בקיבה יש קצת טעם לאסור, מפני שמולחים הקיבה בעורה ואיכא איסור דבשר בחלב, דמליח הרי הוא כרותה, ויש מקומות שמעמידים בנבלת דבר אחר מליח.

ל"ה: לרב מלכיא הטעם מפני שמחליקים פניה בשומן חיזיר.

לרב חסדא הטעם מפני **שמעמידים אותה בחומץ**.

לרב נחמן בר יצחק הטעם מפני **שמעמידים אותה בשרף הערלה** (וערלה של עכו"ם אסורה. תוד"ה מפני), ואף לרבי יהושע שהמעמיד בשרף הערלה מותר, היינו דווקא בשרף היוצא מהעלים או מהענפים, אבל בשרף הפירות (אפי' פגין) אסור.

הגמ' שואלת למה לרב חסדא ולרב נחמן בר יצחק אינה אסורה בהנאה.

דברים של עכו"ם שאסורים באכילה ומותרים בהנאה

במתני' לעיל (כ"ט:) נתבארו אלו דברים של עכו"ם אסורים באכילה ובהנאה, וכגון יין נסך, (ויש דברים שנחלקו תנאים אם הם אסורים בהנאה), ובמתני' דהכא יבואר אלו דברים אסרו חכמים רק באכילה (חליבת עכו"ם, פת, שמן, בישולי עכו"ם, וכו'). ויבוארו הדברים להלן (ל"ה: - ל"ט: ואח"כ יבואר אלו דברים של עכו"ם לא נאסרו כלל), ומדוע אסרו חכמים כל דבר, ובאיזה אופן דברים אלו נאסרו.

חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אסור באכילה ומותר בהנאה, ואין טעם האיסור שמא הוא מבהמה טמאה, שהרי חלב טהור הוא לבן וטמא הוא ירוק, אלא החשש הוא שמעורב בו חלב טמא, ולכן אף אם עושה ממנו גבינה (שחלב טמא אינו נעשה גבינה), מ"מ חוששים שבשאר החלב מעורב חלב טמא, ולפי זה ס"ד שגבינה מותרת, ואי בעית אימא אף אם נעשה גבינה נשאר בו חלב טמא בין הגומות וא"כ גם גבינה אסורה. וכתבו התוס' (ל"ה. ד"ה משום ניקור) דה"ה דאסור משום גילוי, ונ"מ בטעם זה הוא כשמצא את העכו"ם יוצא ממקום החליבה, דאין לחוש לגילוי כשכל שעה תופסו בידו.

פת עכו"ם-

פת עכו"ם אסורה באכילה ומותרת בהנאה, וטעם האיסור הוא משום בנותיהם. (ולהלן יבואר שי"א שטעם האיסור כדי שלא יבואו לעבודה זרה).

העם היו סבורים שרבי התירה, ללישנא קמא רבי תמה על טעם האיסור אבל לא נתכוין להתיר, דסבר שבשדה היה אפשר להתירה דליכא למיחש לאמשוכי דאקראי בעלמא הוא, ולרב יוסף רבי שאל אם יש פת פלטר, וכוונתו היתה לפת של פלטר ישראל, ודעת רבי חלבו שאפי' למ"ד שכוונת רבי היתה לפת פלטר של עכו"ם, אין ההתר אלא כשאין פלטר ישראל, ולרבי יוחנן אין ההתר אלא בשדה ולא בעיר, משום חתנות. ואיבו אכל בשדה, ואמר רבא לא תשתעו בהדיה (והב"ח מביא גירסא לא תשתעו מיניה, והיינו שלא לומר הלכה בשמו), דקאכיל לחמא דארמאי.

אכילת פת עכו"ם להלכה - כתבו התוס' (ד"ה מכלל) שכיון שמבואר בגמרא שהאיסור לא פשט בכל ישראל, לכן סמכו עתה לאכול פת של עכו"ם, דיש לסמוך על דברי רשב"ג ור"א בר צדוק (ל"ו). דאמרי אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בו, ועוד דאמר לקמן (ל"ז). שרבי יהודה נשיאה לא רצה להתיר את הפת כדי שלא יקראו לו בית דין שריא, ואחריו באו בית דין אחר שהתירוהו, וכן מבואר בירושלמי, ומי שנוהר מפת של עובדי כוכבים מותר לאכול עם מי שאינו נזהר בקערה אחת אע"פ שטעם פת עובד כוכבים מתערב בפת ישראל, וכמבואר בחולין ו. שלא גזרו על תערובת דמאי.

ל"ו. שמן עכו"ם-

במתני' איתא ששמן עכו"ם אסור באכילה ומותר בהנאה.

לשיטת רב דניאל גזר עליו, דכתיב "וישם דניאל אל ליבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו", משתיו לשון רבים כולל יין ושמן, וס"ל לרב שדניאל אסר לכולם, אך לא אסר אלא בעיר משום חתנות, ובגזירת י"ח דבר אסרו אף בשדה. (וכן אסרו פת ויין ובנותיהן של עכו"ם). וכתבו התוס' (ד"ה אשר) שדניאל לא גזר על הפת, והכונה בפסוק אינה לפת ממש אלא ללפתן.

לשמואל דניאל אסר רק לעצמו, וטעם האיסור הוא מפני שכלים אסורים פלטו לתוכו מבליעתם.

וכתבו התוס' (ד"ה בשלמא) דמשמע ששיטה זו סברה שנותן טעם לפגם אסור, ור"י הקשה על זה, וכתב שגם שמואל סובר שגזירת י"ח דבר היא משום חתנות, אך כיון שלא שייך חתנות בשמן כמו ביין הוצרך להם סעד בזליפתן של כלים אסורים, אע"פ שבעלמא נותן טעם לפגם מותר, ונמצא שגזרו מכח שני טעמים אע"פ שאין די בכל אחד לבדו.

רבי יהודה [הנשיא] ובית דינו **התירו את השמן**, ואין הכונה לרבי יהודה הנשיא בנו של רשב"ג, אלא הכונה לרבי יהודה נשיאה שהיה בנו של רבן גמליאל בן רבי, והוא היה בימי האמוראים, (וכדלהלן), ואף שאין ביי"ד יכול

לבטל דברי ביי"ד חבירו אא"כ הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, וביותר שהרי גזירת י"ח דבר אפי' אליהו ובית דינו אין יכולים לבטל (וקושיא זו קשה גם לפי רב. תוד"ה ורבי), לשמואל קסבר נותן טעם לפגם מותר, ולרב כאן היו יכולים לבטל כיון שלא פשט האיסור -עדיין לא החזיקו רובם באותה הגזירה לנהוג בזה איסור, וסמכו על דברי רשב"ג ורבי אלעזר בר צדוק שאמרו שאין גוזרים גזירה על הציבור אא"כ יכולים רוב הציבור לעמוד בה, דכתיב "במארה אתם נארים (-אתם מקבלים עליכם גזירה בארור ובקללה ונאסר עליכם, ואח"כ) ואותי אתם קובעים (-גוזלים, שאתם נהנים מאותו איסור) הגוי כולו", - בעינן גוי כולו, והיינו שאינה כשאר גזירות אלא יכולה להתבטל בבי"ד קטן, אבל הגזירה חלה לענין שהיא צריכה היתר. תוד"ה אי.

תקנת פרוזבול - כתבו התוס' (ד"ה והתנן) דהנה איתא בגמרא (גיטין ל"ו): 'אמר שמואל האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיילי [יותר מהלל] אבטליניה', וצ"ל דפשטה תקנת פרוזבול (דאי לאו הכי היה יכול לבטלו גם אם הוא קטן מהלל, דמטעם זה רבי יהודה נשיאה התיר שמן), ולכן אם היה גדול היה יכול לבטל, דדווקא בגזירת י"ח דבר קאמר שאם יבא אליהו ויאמר אין שומעין, וכמבואר בירושלמי הטעם מפני שעמדה להם בנפשותיהם.

ל"ז: גזירת בנות עכו"ם - י"מ שגזרו שבנותיהן יהיו נדות מעריסתן –מקטנותם כשהן שוכבות בעריסה, (וגם על כותים גזרו, ושתי גזירות הן, ותרווייהו צריכי. תוד"ה גזרו), וי"א שטעם הגזירה משום עבודת כוכבים, שגזרו על פיתם ושמןם משום יינם שהיין בוער בו ומביאו לידי בנותיהן, ועל יינם משום ע"ז, ועל בנותיהם כדלהלן. דהנה אם הם מז' אומות אסורות מדאורייתא ב"לא תתחתן בהם" (ואף דקרא מיירי בגירות, אסיפא דקרא סמיך דכתיב "ובתו לא תקח לבניך. תוד"ה דכתיב), ומה שגזרו בגזירת י"ח דבר על בנותיהן היינו על שאר אומות. ולרשב"י שאוסר שאר אומות מדאורייתא דכתיב "כי יסיר" לרבות כל המסירין (ודרשה זו נדרשה רק על "בתו לא תקח לבניך", דשאר עכו"ם מותרות בגירות. תוד"ה כי), צ"ל שהגזירה כאן היא לאסור יחוד עם עובדת כוכבים, דאין לומר שאין איסור ביאה בעובדת כוכבים אלא בדרך חתנות ורבנן גזרו על דרך זנות, שהרי כבר בית דינו של שם אמרו "הוציאוה ותישרף" על זנות. ואין לומר שאין האיסור אלא בעכו"ם הבא על בת ישראל, כיון שהיא נמשכת אחריו, ולא על ישראל הבא על עובדת כוכבים, שהרי הלכה למשה מסיני שהבועל ארמית קנאים (-בני אדם המקנאים קנאתו של מקום לנקום נקמותיו) פוגעים בו, וכמעשה שהיה בזמרי וכזבי, ואף שזה רק בפרהסיא כמו אותו מעשה, מ"מ בית דין של חשמונאי גזרו שהבא על עובדת כוכבים חייב משום נשג"א נדה דרבנן (דמן התורה הרי היא כבהמה), שפחה, גויה (כאילו מתחתן בה דרך אישות), ואשת איש (דבעולת בעל יש להם, דכתיב "והיא בעולת בעל"), וישראל הרגיל בכך הואיל ובא עליה בנדתה יבוא לבעול נדה ישראלית, ויבוא לישא שפחה ועובר משום "לא יהיה קדש", ויבוא לישא עובדת כוכבים ועובר משום "לא תתחתן", ויבוא לבעול אשת איש ישראל, וי"א **משום נשג"ז** זונה (אם הוא כהן. וכתבו התוס' (ד"ה משום) שהמ"ד השני סובר שהם לא מפקירים את נשותיהם לזנות, ומדאורייתא לא שייך זנות בעובדת כוכבים (אא"כ נתגיירה), ובתמורה כ"ט: איתא שלאביי כהן הבא על העובדת כוכבים אינו לוקה, ורבא סובר שלוקה, ומבואר שלרבא עובדת כוכבים אסורה מדאורייתא משום זונה, והיינו לכהן, ואביי ג"כ סובר שהיא אסורה מדאורייתא דכתיב "בתולה מעמיו" ולא גזירות, ואינו לוקה משום דלאו הבא מכלל עשה עשה, והך גזירה דבי"ד של חשמונאי נאמרה

בסתם עובדת כוכבים שאין ידוע לנו שנבעלה, דמספיקא לא לקי אפילו לרבא, ולרבין גזרו חכמים לחייבו משום זונה, ולרב דימי לא גזרו כיון שאינם מפיקרים נשותיהם), ולא אשת איש (דלית להו אישות, ואף דכתיב גבי יפת תואר "אשת" לרבות אשת איש, עשה מיהא איכא, ולענין חיוב מיתה אין אישות לעובד כוכבים, וישראל אינו חייב מעשה אלא בבעולת בעל ואשתו גמורה, ובני נח חייבים גם בזונה. תוס' שם), ואין לומר שבגזירת י"ח דבר גזרו גם על היחוד, שהרי גזרו על היחוד במעשה אמנון ותמר, ובהכרח צ"ל שמדאורייתא אסור רק יחוד באשת איש (דכתיב "כי יסיתך אחיך בן אמך" והרי גם בן אב יכול להסית, אלא לומר שבן מותר להתייחד עם אמו ולא עם שאר עריות), ודוד גזר באותה שעה של מעשה אמנון ותמר לאסור יחוד עם פנויה ישראלית, ותלמידי ב"ש וב"ה גזרו על יחוד עם עובדת כוכבים.

תינוק עכו"ם מטמא בזיבה מדרבנן אפילו אם לא ראה זיבה, כדי שלא יהיה תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור. לרבי הוא מטמא כבר מבן יומו, ולרבי חייא מבן ט' שנים ויום אחד שהוא ראוי לביאה שהרי גזירת זיבה היא משום ביאה, ואמר רבי הנח דברי ואחוז דברי רבי חייא, ולפי זה גם תינוקות בת ג' שנים ויום אחד מטמאה בזיבה כיון שאז היא ראויה לביאה, (וקמ"ל שהיא מטמאה בגיל זה אע"ג דלא ידעה לארגולי דאינה ערמומית עד שתהא בת ט').

ל"ז. רבי יהודה נשיאה התיר שמן עכו"ם, ולא רצה להתיר פת כדי שלא יקראו לו בי דינא שריא, כמו שקראו יוסף שריא מפני שהעיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה שאיל קמצא טהור (יבואר להלן), וכן משקה בית מטבחיא (-הדם והמים שבבית המטבחיים שבעזרה) טהורים ולא גזרו עליהם טומאת משקין, והנוגע במת טמא [טומאת שבעה רק בחיבורים, ולרבא התיר להם ספק טומאה ברה"ר], וגם רבי יהודה נשיאה התיר כבר ב' דברים, שהרי התיר גט שכתוב בו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש וכדלהלן, ולכן לא רצה להתיר פת עכו"ם, כדי שלא יקראו לו בי דינא שריא.

הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש ולא אמר מעכשיו, ומת בתוך י"ב חודש, אינו גט, דמת אינו יכול לגרש, והיא זקוקה ליבם אם אין לו בן, ולרבי יהודה נשיאה הוי גט, דס"ל כרבי יוסי שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו שיחול מעכשיו אם לא יבוא, (ורבי יוסי מיירי בכותב כל נכסיו לבנו לאחר מותו, שלת"ק צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה, דלהוי משמע גופא מהיום שלא יהיה רשאי למוכרם, ופירא לאחר מיתה, ואם לא כתב מהיום אלא לאחר מיתה לא אמר כלום, ויירשו אחיו עמו, ובעל חוב שהלוה אחרי נתינת המתנה גובה את חובו. ולרבי יוסי א"צ לכתוב 'מהיום', דלהכי כתיב זמן בשטר לומר מעכשיו תהא מתנה מגופה של קרקע ופירות לאחר מיתה, דאי לא בעי למיתב ליה אלא לאחר מיתה למה כתב זמן בשטר, והכא נמי זמנו של גט מוכיח דכוונתו מעכשיו יהא גט אם לא באתי, ותנאה בעלמא הוא וכי לא אתא נתקיים התנאי), ולא הודו לו כל שעתו (-כל ימיו נחלקו עליו), וי"א כל סייעתו (ואין להוכיח מכאן שאין הלכה כרבי יוסי, דלא נחלקו עליו כאן אלא בעל פה, אבל בטר מודו ליה. תוד"ה ורבנן). ואם אמרו מעכשיו לכו"ע הוי גט. והגמרא מסתפקת (במעכשיו או לרבי יוסי) אם האשה מותרת לאלתר, שהרי ודאי לא יבוא, או שהיא מותרת רק לאחר י"ב חודש, שאז התקיים התנאי, וגזרינן מת אטו לא מת. תוד"ה לאלתר.

לאביי אם נתן גט לכשתצא חמה מנרתיקה ומת לכו"ע לא הוי גט אם מת בלילה, ואף לרבי יוסי דהוי כאילו כתב מהיום, הרי בכתב מהיום ולאחר מיתה הוי ספק גט, דהוי ספק אם לאחר מתה זה תנאי או חזרה, (ולא דמי למתנה שמפרשים כוונתו גופא מהיום ופירות לאחר מיתה, דבגט ליכא למימר הכי), ואם אמר ע"מ שתצא חמה מנרתיקה (וה"ה הכא אם אמר ע"מ שלא אבוא כל י"ב חודש) לכו"ע הוי גט למפרע, דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו אם יתקיים התנאי, והמחלוקת היא כשאמר אם תצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, (וה"ה הכא אם אמר אם לא באתי), אם אומרים שזמנו של שטר מוכיח עליו או לא.

איל קמצא דכן - לרב פפא היינו שושיבא חגב שראשו ארוך, ולעולא היינו סוסביל, ויוסי בן יועזר (הנ"ל) התיר בראשו ארוך, דכתיב בסימני חגבים טהורים "את אלה מהם תאכלו, את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגול למינהו ואת החגב למינהו" וכולם אין ראשם ארוך, ודריש כלל ופרט וכלל, ולא ראי ארבה כראי סלעם וכו' הצד השווה שבהן שיש להן ד' רגלים ד' כנפים ויש להן קרסולין וכנפיו חופין את רובו אף אני אביא כל שיש לו ד' סימנים הללו, ורבנן אסרו דדרשי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. וי"א שאם ראשו ארוך אסור לכו"ע (והתוס' (ד"ה בראשו) גורסים שמותר לכו"ע), ונחלקו היכא שכנפיו חופים את רובו ע"י הדחק אם הוא טהור ומותר באכילה, או דבעינן רובא דמינכר -רוב הנראה לעיניים.

ל"ז: משקה בית מטבחיא דכן (-טהור) - לרב טהור ממש, דס"ל שטומאת משקין דרבנן (והא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" היינו שמשקין מכשירים לקבל טומאה), ולא גזרו במשקה בית מטבחיא. ולשמואל אינו מטמא אחרים, אבל הוא נטמא מאחרים, דס"ל שטומאת משקין עצמם זה דאורייתא, ורק לטמא אחרים זה דרבנן, ובזה לא גזרו במשקה בית מטבחיא.

טומאת הנוגע בטמא מת - הנוגע במת טמא מדאורייתא דכתיב "וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת" וכו', וגם הנוגע במה שהטמא נגע בו הוא טמא, דכתיב "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא", אמנם דווקא הנוגע בחיבורים בשעה שהוא נגע במת טמא טומאת שבעה, אבל שלא בחיבורים (-לאחר שעזב את המת) מדאורייתא טמא טומאת ערב, דכתיב "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים" וכתיב "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא" ומשמע טומאת שבעה כטומאת מת, וכתיב "והנפש הנוגעת תטמא עד הערב", ובהכרח שיש חילוק בין טומאה בחיבורים לטומאה שלא בחיבורים, וחכמים גזרו שאף שלא בחיבורים יטמא טומאת שבעה. ועל זה בא רבי יוסי בן יועזר ואוקמה אדאורייתא.

ולרבא רבי יוסי בן יועזר לא איירי בהכי, אלא הוא התיר ספק טומאה ברשות הרבים, דכיון דמסוטה ילפינן דכתיב "ונסתרה והיא נטמאה" מפיק ליה בלשון טומאה לומר שעל הספק אסורה, ומכאן לומדים ששרץ מטמא מספק, אינו אסור אלא ברשות היחיד שהרי אין סתירה ברשות הרבים, וה"ה טומאת ספק בשרץ אינה אלא ברשות היחיד ולא ברה"ר, (ודעת התוס' (ד"ה הא) שספק טומאה ברה"ר טהור גם בלי סוטה, כיון דאיכא חזקת טהרה, ומסוטה לומדים לטמא ברה"י). ורבי יוחנן אמר שזה הלכה ואין מורין כן כדי שלא יזלזלו יותר, ויוסי בן יועזר הוא שהורה לעשות כך, ונעץ קורות לומר עד כאן רשות

הרבים, ועד כאן בבקעה שבעל השדה מקפיד בדריסת הרגל, או אחרי ד' אמות הסמוכות לרשות הרבים רשות היחיד. (ורבי ינאי אמר לגבי ספק טומאה ברה"ר שכיון שיש נהר שיטבלו).

בישולי עכו"ם

חכמים אסרו לאכול דבר שנתבשל ע"י עכו"ם, (י"א כדי שלא יהא רגיל לאכול אצלו ויאכילנו דבר טמא, וי"א כדי שלא יבואו להתחתן עם בנותיהם). ולהלן (ל"ז): - ל"ח: יבואר באלו דברים נאמר האיסור, ובאלו דברים ואופנים הדבר לא נאסר.

שלקות של עכו"ם (-דבר שבישלו עכו"ם ואפי' בכלי) אסורים באכילה ומותרים בהנאה, והאיסור הוא מדרבנן כדי שלא יהא רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא, ובמתני' פירש רש"י שכל דברים אלו נאסרו משום חתנות, וכן פירשו התוס' כאן (ד"ה אלא). ואסמכה אקרא דכתיב "אוכל בכסף תשבירני ואכלתי, ומים בכסף תתן לי ושתיתי" -מה מים שלא נשתנו אף אוכל שלא נשתנה. אבל אין לומדים מפסוק זה שאסור מדאורייתא, ובעינן דומיא דמים שלא נשתנו שהרי חיטים ועשאן קליות מותרים, דא"כ חיטים וטחנם יהיו אסורים, ותניא חיטים ועשאם קליות והקמחים והסלתות שלהם מותרים, ואין לומר שנאסר רק דבר שנשתנה ע"י האור, דהא לא כתיב בפסוק אור.

וכתבו התוס' (ד"ה והשלקות) שאיסור אכילת בישולי עכו"ם זה גזירה קדמונית עוד מלפני שאסרו פת, ומתחילה אסור רק תבשיל, ועל הפת לא גזרו כיון דלא שייך בה כ"כ חתנות, עד שבאו שמאי והלל וגזרו בי"ח דברים גם על הפת, וכשהתירו את הפת לא התירו תבשיל. (עוד כתבו (שם) שלר"ת צריך לערב עירובי תבשילין בפת ותבשיל, ולר"י צריך או פת או תבשיל, וכן הלכה, והעולם נהגו לערב בפת ותבשיל הואיל ויצא דבר מפי הלכות גדולות ורבינו תם).

עוד כתבו התוס' (ד"ה אלא) שי"א שלא אסרו אלא כשהעכו"ם מבשלם בביתו, אבל כשהוא מבשלם בביתו של ישראל לא, דאין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים. ולר"ת אסרו בכל גוונא, דגם בביתו של הישראל חוששים שלא יזהר.

ל"ח. באיזה דבר אין איסור בשולי עכו"ם - בסורא מתנו שכל דבר הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עכו"ם. ובנהרדעא מתנו שכל דבר שאינו נאכל על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עכו"ם. ונ"מ בדגים קטנים וארדי ודייסא שאינם נאכלים חיים ואינם עולים על שלחן מלכים. וכתבו התוס' (ד"ה איכא) שנהרדעא באו להוסיף על סורא, ולכן דברים העולים על שלחן מלכים ונאכלים חיים לכו"ע אין בהם משום בישולי עכו"ם, ולכן פסק ר"ת להלכה שכל דבר שנאכל חי או שאינו עולה על שלחן מלכים אין בהם משום בישולי עכו"ם, דבשל סופרים הלך אחר המיקל. אמנם דגים קטנים מלוחים (שבישלם העכו"ם אחרי שנמלחו ע"י ישראל תוד"ה דגים) אין בהם משום בישולי עכו"ם דהם נאכלים חיים מחמת מלחן, ואם צלאם העכו"ם מותרים, ואפשר לעשות בהם עירוב תבשילין, אך אם עשאם כסא דהרסנא (שטיגן במוריים שומן דגים עם קמח) אסור אף שהמוריים נאכל כמות שהוא חי, כיון דקימחא עיקר והקמח אינו נאכל חי. וכתבו התוס' (ד"ה קא, הראשון) שמכאן היה ר"ת מתיר קנוי"ש ואובליא"ש של עכו"ם לאותם שאין נזהרים מפת עכו"ם, דקימחא עיקר, ואין לחוש לדם ביצים כיון שרוב ביצים שלנו אין בהם דם, וביצי עוף טמא אינם מצויים בינינו.

אם העכו"ם לא התכוון לבשל, כגון שחרך ראש בהמה, מותר לאכול אפי' את ראש אוזן הבהמה שהוא ממהר להצלות, כיון שלא נתכוון לבשל, וכן אם

עכו"ם הצית אור באגם החגבים שנתרככו ונתבשלו מחמת האור (וחגב אינו טעון שחיטה. וכתבו התוס' (ד"ה לעולם) שאין לאוכלם חיים משום בל תשקצו, אא"כ חתך ממנו אבר אחד ורחץ אותו היטב) מותרים אם הוא יודע שהם כשרים, ואין חילוק בין עכו"ם לישראל, וכן אם העכו"ם זרק יתד לתנור לייבשו והטמין בה ישראל דלעת חיה לפני שהעכו"ם הסיק את התנור, אין בזה משום בישולי עכו"ם, כיון שכוונתו לחזק את הכלי ולא לבשל דאין בישול בכלים. וכתבו התוס' (ד"ה קא, השני) דהיינו דוקא לענין בישולי עכו"ם, דאינו חייב עד שיתכוין לבישול גמור, אבל לגבי שבת אע"פ שכוונתו לחיזוק הכלי חייב משום מבשל.

קירוב בישול ע"י עכו"ם - ישראל שהניח בשר על גבי גחלים מותר לעכו"ם להופכו כדי לקרב את בישולו, או להגיס בקדירה, אם התבשיל היה מתבשל בלאו הכי, אבל אם בלא שהפכו לא היה מתבשל אסור.

מאכל שנתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי (ליסטים היה ואכל כל דבר המבושל קצת) אין בו משום בישולי עכו"ם, והיינו אף שהוציאו ישראל והכניסו עכו"ם לתנור, אבל אם לא הוציאו בלאו הכי מותר כיון שהעכו"ם רק קירב את בישולו וכן"ל.

ל"ח: בישול ע"י ישראל ועכו"ם יחד - עכו"ם שהניח תבשיל ע"ג האש ובא ישראל והפכו מותר, ואינו אסור אלא כשתחילתו וגמרו ע"י עכו"ם, וכן בפת אם העכו"ם הסיק את התנור וישראל הכניס את הפת, או איפכא, או שהעכו"ם גם הסיק וגם הכניס והישראל חתה מעט שהחיתוי מחמם ומוציא את חום הגחלים, מותר. וכתבו התוס' שמשמע מהגמרא שצריך שהישראל יקרב מעט את הבישול, ומה שנהגו שישראל רק משליך קיסם לתוך התנור, סמכו על מה שעשו בני בבל, ואף שבני ארץ ישראל אמרו שקיסם זה לא מעלה ולא מוריד, אנו נמשכים אחר בני בבל ותלמודם.

דג מליח שנמלח ע"י עכו"ם, ובמליחתו הוא נאכל בלא בישול, לחזקיה ובר קפרא מותר דאין זה בישול, ולרבי יוחנן אסור דזהו בישולו.

ביצה שצלאה עכו"ם לחזקיה ובר קפרא מותר כיון שהעכו"ם נגע רק בקליפה, ולרבי יוחנן אסור, וכן מבואר בברייתא. ורב חייא פרוואה פסק לבני ריש גלותא לקולא, דאין דבריו של אחד במקום שניים, ורב זביד אסר בשם אביי, והשקוהו הנך דבי ריש גלותא דלא הוו מעלי חומץ לפי שהיה מחמיר עליהם, ולא הוו מעלי, ונח נפשיה.

קפריסין וקפלוטות שבישולם עכו"ם מותרים, דדרך לאוכלם חיים. הקפריסין הם שומר לפי הצלף, וקפלוטות זה כרת.

חמין וקליות של עכו"ם מותרים דלא נשתנו מבריתן.

המלטיא של עכו"ם מותרים, והיינו מאכל שהובא ממצרים שהיו מביאים זרע כרפס וזרע פשתן וזרע תלתן, ושורים את כולם במים פושרים עד שהם צומחים, ומביאים כדים חדשים עם מים ושמים שם גרגישתא ומניחים עליה את מוה שגדל, ונכנסים לבית המרחץ וכשיוציאים זה כבר ראוי לאכילה, והיו מצננים גופם עי"ז, ולרבי חנינא זה שקר, או שזה ע"י כשפים.

כוספן (-פסולת תמרים שעשו מהם שיכר) של עכו"ם, אם הוחמו ביורה גדולה אסורים משום חשש שקיבלו טעם מדבר איסור, אבל אם הוחמו ביורה קטנה שאין ראש ציפור דרור יכולה להכנס לתוכה מותרים,

דאין חתיכת איסור קטנה מזה, ולמ"ד נותן טעם לפגם מותר, מותר גם ביורה גדולה, דכל גיעולי נכרים הם נותן טעם לפגם, שהרי האיסור התבשל אתמול וכבר הופג טעמו ונפסל בלינה, חוץ מקדירה בת יומא שזה נותן טעם לשבח ואסור. וכתבו התוס' (ד"ה אי') שלהלכה נותן טעם לפגם מותר, וסתם כלי נכרים אינם בני יומם, דספק אם השתמשו בו היום או לא, ואפילו אם השתמשו בו היום שמא הוא דבר הפוגם בעין או דבר שאינו נותן טעם.

שמן מבושל של עכו"ם לרב ששת אסור, ולרב ספרא אין לחוש שנתערב שם יין מפני שזה מסריח, ואין בזה משום בישולי עכו"ם מפני שהוא נאכל כמות שהוא חי, ואין בזה משום גיעולי עכו"ם מפני שזה נותן טעם לפגם.

תמרים שבישולם עכו"ם - אם הם מתוקים מותרים שהרי הם נאכלים חיים, ואם הם מרים שהבישול ממתקם או מציצאי שנאכלים חיים ע"י הדחק, אסורים.

שתיתאה (-תבשיל העשוי מקמח קליות שיבשו בתנור), ללישנא קמא אם הוא עשוי מחיטים ושעורים מותר דאין דרך לתת שם חומץ, ואם הוא עשוי מעדשים שלפי שהם מתוקים יותר מדאי נותן שם חומץ, אסור, ואם נתן בעדשים מים, לרב מותר, ולאבוא דשמואל וללוי אסור משום גזירה. וללישנא בתרא אף בהוסיף מים אסור לכו"ע, ונחלקו בשל חיטים ושעורים אם גוזרים או לא. והאידינא לית דחש לאבוא דשמואל ולוי.

כבשים של עכו"ם (שכבשו דגים או ירק או ראש ורגלים של בהמה), אם דרך לתת לתוכם יין וחומץ אסורים באכילה ומותרים בהנאה. ואם ידוע שנתנו לתוכם יין, לחזקיה אסורים בהנאה כיון שהיין ניתן למתק את הטעם, (משא"כ מוריים שמותר בהנאה לרבנן אע"פ שרוב העולם שמים בו יין, מפני שהיין ניתן להעביר זוהמא של הדגים, והוי כמאן דאזיל לאיבוד), ולרב יוחנן אף בידוע מותר בהנאה, ואף לר"מ שאוסר מוריים בהנאה, התם ידיע ממשו שהרי מטבילים בו והרוטב נאכל והיין נאכל עימו, כאן דלא ידיע ממשו דאין אוכלים את הרוטב אלא את הירק, ולא הכניסו את הירק לתוכו אלא כדי להתקיים. וכתבו התוס' (ד"ה התם) שאם ר"מ אוסר קנקנים של עכו"ם צ"ל דחשיב ידיע ממשו, כיון שהיין נפלט מהקנקנים, משא"כ כשנפלט לתוך הכבשים הוא מתבטל.

אכילת דגים שנקנו מעכו"ם

וסימני טהרה

להלן יבואר באלו אופנים אסור לאכול דגים שנקנו מעכו"ם מחשש שיש שם דגים טמאים, וכן יבוארו דיני סימני טהרה בדגים.

ל"ט. טרית טרופה (-דגים קטנים מלוחים שנטרפו ואין הדגים ניכרים) של עכו"ם אסורה באכילה, דחיישינן שיש שם דגים טמאים, (אבל באינה טרופה מותרת, מפני שאין דגים טמאים שדומים לטהורים), ומותרת בהנאה.

ציר של עכו"ם שאין בו דגה כלבית השוטטת בו, אסור באכילה ומותר בהנאה, דדרך הכלבית להווצר מאיליה בתוך דגים טהורים, והיא עצמה טמאה, ובתוך דגים טמאים אינה נוצרת.

סולתנית של עכו"ם אסורה באכילה אע"פ שהיא דג טהור (שאף שאין לה סנפיר וקשקשת הם עתידים לגדול לה לאחר זמן), כיון שעולים עימה דגים טמאים, ואיכא למיחש לאחד מאלף דדמו לה ולא מינכרי, והיא אסורה

אע"פ שאינה טרופה, ומותרת בהנאה. ודגי סולתנית הבאים מנהר בב, בזמן רבי אבהו היו מותרים, שאף שאנו רואים שדג טמא יכול להיות בנהר הזורם בחוזק אע"פ שאין לו חוט השדרה, וכן יכול להיות במים מלוחים אע"פ שאין לו קשקשים, מ"מ בנהר זה לא מצויים דגים טמאים, מפני שהטיט שבו אנו מגדל דגים טמאים, אמנם בזמן רבינא היו אסורים, כיון שנהר גוזא ונהר גמזא נשפכים לשם. ורבה בר בר חנה לא אכל סולתנית כששמע שמכנים אותה בשם דג טמא והבין שיש בה דבר טמא, ובאמת בבוקר מצא בה דבר טמא, וקרי אנפשיה "לא יאונה לצדיק כל און".

סימני טהרה בדגים - סולתנית ועפיץ אין להם סנפיר וקשקשת אך עתידים לגדול לה אח"כ, ולכן דגים אלו מותרים, וכן דגים שיש להם עכשיו סנפיר וקשקשת ועתידים להשיר בשעה שעולים מן הים מותרים, כגון אקונס ואפונס כטספטייס ואכספטייס ואוטנס, דדריש "אין לו" עיין עליו אם יש לו עכשיו או עתיד לגדול לאחר זמן, (תוד"ה אין לו).

רבי אבהו הכריז בקיסרי **שקירבי** (-שומן) **וביצי הדגים** מותר לקנותם מכל אדם, דחזקתם שבאים מפלוסא ואספמיא ואין דגים טמאים מצויים שם.

מיני דגים האסורים והמותרים - חמור ים מותר, ושור ים אסור. שפר נונא מותר, וקדש נונא אסור, וי"א שקבר נונא אסור. (ור"ח גרס איפכא ששפר נונא אסור וקדש נונא מותר, וי"א שקבר נונא מותר. תוד"ה ה"ג). ור"ע התיר דג הדומה לחיפושא כשהכניסו לסל וראה בו קשקשים דקים. ורב פפא התיר דג הדומה לצלופח כשהחזיקו מול השמש וראה בו קשקשים דקים. ורב אשי התיר דג הדומה לשפרנונא, כשחייכו בספסלים לבנים וראה בו קשקשים שחורים.

קורט של חלתית של עכו"ם אסור באכילה (ומותר בהנאה), משום שחותכים אותו בסכין, ואגב חורפיה השמנונית נותנת טעם לשבח. וכתבו התוס' (ד"ה אגב) דלא סגי ליה בקליפה כמו בשחט בסכין טריפה, משום שע"י חריפות בלי טפי. וי"מ דה"ה שבצל וקפלוט שנחתכו בסכין של עכו"ם לא סגי בקליפה בגלל החריפות, ודעת הר"ם שדווקא בחילתית לא סגי בקליפה, דהיא חריפה יותר.

נאמנות בני ביתו של חבר-

מותר לקנות חלתית מחבר, ואם מת מותר לקנות מעבדו, דעבדו של חבר הרי הוא כחבר.

אשת חבר ועבד חבר הרי הם כחבר, וחבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הם בחזקתם עד שיחשדו, (ולכן מותר לקנות תכלת מאשתו של חבר שמת), וחצר שמוכרים בה תכלת הרי היא בחזקתה עד שתיפסל.

אשת עם הארץ או בתו שנישאת לחבר, וכן עבד עם הארץ שנמכר לחבר, צריכים מתחילה לפני שהיוו נאמנים לכל דברי חברות לקבל דברי חברות שיאכלו בטהרה ויעשרו פירות וכדו', אבל אשת חבר או בתו שנישאת לעם הארץ, או עבד חבר שנמכר לעם הארץ, לר"מ א"צ לקבל דברי חברות, ולרבי יהודה ורבי שמעון בן אלעזר צריכים לקבל דברי חברות.

ל"ט: איזה סימן צריך לתת בדברים הנשלחים - לרב חתיכת דג ובשר שאין בהם סימן, ויין ותכלת

(וסימנם חבי"ת), אסורים אם שלחם ביד עכו"ם ויש בהם רק חותם אחד, (לרש"י הטעם דכיון שדמיהם יקרים טרח ומזייף להחליפם ועל היין לנסכו, והסכים עימו ר' יהודה (תוד"ה אמר), ולהר"ר אפרים בר דוד טעם האיסור משום דאיתיה לאיסורא בעיניה). וחלתית ומוריים פת וגבינה (וסימנם חמפ"ג), וכן חלב, מותרים בחותם אחד, (לרש"י הטעם מפני שאינו טורה לזייף בשביל רווח קטן, ולהר"ר אפרים בר דוד הטעם משום שאין האיסור בעין), ואין לחוש בפת לאיחלופי, מפני שההבדל בין פת חמה לפת קרה או בין פת חיטים לפת שעורים ניכר, ולפת דומה אין לחוש, דכיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף. ולשמואל חתיכת בשר או דג שאין בהם סימן, ויין ותכלת אסורים בחותם אחד, ומוריים חלתית וגבינה מותרים בחותם אחד. וכתב רש"י ששמואל לא חולק לדינא על רב.

בסוריה אין לקנות יין מוריס חלב מלח סלקונדרית חלתית גבינה (וסימנם ימ"ח מח"ג) אלא מן המומחה, דחנונים שבסוריא חשודים שאינם מקפידים על "לפני עורר לא תתן מכשול" ומוכרים לישראל דברים שקנו מן העכו"ם, (וכתבו התוס' ד"ה ימ"ח מח"ג) שאף דחשיב חלב הוצרך לחשוב גבינה, דחלב אסור משום עירוב חלב טמא, וגבינה אסורה משום גילוי, אמנם לר' ירמיה שגם גבינה אסורה משום צחצוחי חלב טמא לפירוש רש"י, צ"ע למה מנו את שניהם. ובתוספתא חשיב במקום חלב חתיכת דג שאין בה סימן). ואם נתארח אצל בעה"ב או ששיגר לו בעה"ב במתנה לביתו מותר, דבעה"ב לא שביק התירא ואכיל איסורא, ושולח ממה שהוא עצמו אוכל.

מלח סלקונדרית של עכו"ם אסורה באכילה ומוותרת בהנאה, והיינו מלח שכל נחתומי רומי אוכלים אותה ומעריבים בה קרבי דגים טמאים. ובברייתא איתא שלר"מ שחורה אסורה מפני שקרבי דגים שחורים מעורבים בה, אבל לבנה מותרת, ולרבי יהודה לבנה אסורה מפני שקרבי דגים לבנים מעורבים בה, אבל שחורה מותרת, ולרבי חנינא בן גמליאל שניהם אסורים מפני שזה וזה מעורבים בה. ועוד מצינו שהיה זקן שהיה מחליק פניה בשומן חזיר.

דברים של עכו"ם המותרים גם באכילה

לאחר שנתבארו במתני' לעיל כ"ט: ובגמרא עד ל"ה: אלו דברים של עכו"ם אסורים באכילה ובהנאה, ובמתני' ל"ה: ובגמרא עד כאן נתבארו אלו דברים אסרו חכמים רק באכילה, מבאתר הגמרא אלו דברים של עכו"ם לא נאסרו כלל.

חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו מותר באכילה, ואפי' אם הישראל נמצא בצד עדרו של עכו"ם, ויש בעדר בהמות טמאות, ואף אם הישראל יושב והוא לא רואה אם הגוי מערב בתוך החלב חלב אחר, מ"מ החלב מותר, כיון שהעכו"ם חושש שיקום ויראהו מערב. והא דתני במתני' 'וישראל רואה' הכונה שיכול לראותו. תוד"ה תנינא. עוד כתבו התוס' (ד"ה אי) שאם יש לחוש לגילוי אסור, דמסננת לא מויעילה היכא שאדם שפך לתוך המסננת.

דבש של עכו"ם מותר באכילה, משום שאם מעריבים בו יין הוא מסריח, ואם בישלו אינו נאסר כיון שהוא נאכל כמות שהוא חי, ואין לחוש בלביעות משום שזה נותן טעם לפגם.

דבדבניות (-אשכולות ענבים) של עכו"ם מותרות באכילה, ואע"פ שמונטפות אין זה מכשיר לקבל טומאה, כיון שאינו צריך למשקה, אבל הבוצר לגת (לדורכם ולעשות מהם יין) שהוא צריך למשקה, לשמאי הוכשר דהואיל ולכן הם עומדים נחא ליה במה דנפק מיניהו, ולהלל לא הוכשר, והודה הלל לשמאי.

כבשים של עכו"ם שאין דרך לתת לתוכם יין וחומץ, וציר שיש בה כלבית אחת בחבית סתומה, או שתיים בחבית פתוחה דהכא איכא למימר דמעלמא נפל לה, מותרים אף באכילה. וכתבו התוס' (ד"ה כאן) שאף שמבואר לקמן שעכו"ם שהביא חביות פתוחות ונמצאת כילבית באחת מהן כולן מותרות, י"ל דהתם מיירי שנמצאו שתי כלביות בחבית אחת, והכא שלא נמצא בשום חבית שתי כלביות יש לפסול בפתוחות, והר"ר אפרים סובר שבפתוחות מספיק כילבית אחת, די"ל שהשניה אזלא

לעלמא, ואין חוששים שהעכו"ם הניחה שם, דאדרבה לקולא תלינן, אבל בסתומות צריך שתיים.

מז. **טרית** של עכו"ם **שאינה טרופה** מותרת באכילה. לרב הונא בעינן שיהא ניכר בה בכל דג ודג ראש ושדרה, שהטמאים ראשיהם חדים ואין להם שדרה, ולרב נחמן מספיק או ראש או שדרה, (וא"צ סימן סנפיר וקשקשת אלא בדגי אראה ופלמוודא שראשם דומה לטמאים, ומ"מ אפר לבודקם בשדרה, דכל דג טמא אין לו חוט השדרה. תוד"ה ובדגים). עולא אמר שכל המחלוקת היא לענין צירם אבל כדי להתיר גופם של דגים של טרית לכו"ע צריך ראש ושדרה, ואף שגם צירם אסור מדאורייתא, כדאמרין (חולין קי"ב:) "הטמאים" לרבות צירן ורוטבן, מ"מ הוא בטל ברוב, אבל גופם לא בטל ברוב, דבריה לא בטילה. (תוד"ה מחלוקת). ולרב פפא הלכתא דבעינן ראש ושדרה בכל חתיכה וחתיכה, ואם החתיכות שוות והיינו שאם מחברים אותם יחד הם מתחברות וניכר שבאו מדג אחד, מספיק באחת מהם. רב הונא בר חנינא התיר ספינת דגים כשראה שם קשקשים, (לרב ירמיה מדיפתי לא התיר אלא צירם, ולרב פפא התיר אפילו גופם), ורבא אסר (דשמא יש שם גם דגים טהורים וגם דגים טמאים והקשקשים באו מהדגים הטהורים. רש"י. והתוס' ד"ה וחזא) כתבו שלא היה שם אלא מין אחד, וטעמא דרבא משום שהיו שם קשקשים מעיקרא), והוציא רבא כרוז שזה אסור, ורב הונא בר חנינא הוציא כרוז שזה מותר, ורב אשי לא אסר לאכול גופם משום דברי רב פפא, ולא התיר משום דברי עולא.

ציר שיש בו כילבית אחת הגדילה מאיליה רק בציר דגים טהורים מותר באכילה, והיינו בחבית סתומה, אבל בפתוחה בעינן שתי כלביות. ומעשה בעובד כוכבים שהביא עריבה (-ספינה קטנה) מלאה חביות והתיר רב חנינא בר אידי את כולם על סמך כילבית שנמצאת באחת מהן, משום שהיו פתוחות, וכמו שהיה באחד היה כולם ואזלו לעלמא, אבל בסתומות רק אותה חבית מותרת והשאר אסורות.

קרבי דגים אין נקנים אלא מן המומחה.

ביצי דגים לרב דוסתאי נקנים מכל אדם, דדג טמא משריץ דג ממש במעי אמו ודג טהור מטיל ביצים, (ולדבריו סימני הטהרה דלהלן נאמרו על קרבי הדגים, וראשה אחד רחב ואחד צר היינו בשלפוחית שבטהור היא רחבה מצד אחד וצרה בצד השני). ולרבי זירא אף ביצים אין נקנים אלא מן המומחה, דשניהם מטילים ביצים, אלא שהטהור משריץ מבחוץ והיינו שלאחר שהוטלה ביצתו משרצת ועומדת מאיליה בחול, והטמא מבפנים במעי האם לאחר שנגמרים ביציו במעיו, ואם לא נימוחו הביצים יכול לבדוק בביצים עצמם, דתניא כסימני ביצים של עוף טהור כך סימני דגים, שאם היא כודרת (-משוכה, שבצד אחד היא רחבה והולכת ומתקצרת) ועגולגלת (-עגולה) וראשה אחד רחב ואחד צר, טהורה, ואם שני ראשיה צרים או רחבים טמאה, וסימן נוסף שאם החלמון מבחוץ והחלבון מבפנים טמאה, ולהיפך טהורה, ואם הם מעורבים זה בזה, זו ביצת שרץ של צב ולטאה שהם מטילים ביצים, וצב הוא כוכוריל הדומה לצפרדע, ונפקא מיניה שאם נתרקמה וניקבה מטמא במגע, והא דבעינן מומחה היינו כשנימוחו. וכתבו התוס' (ד"ה אמר רבא) דמאה דלא משני דקסבר סימני עוברי דגים לאו דאורייתא מבואר שזה דאורייתא. ומכאן לא התיר ר"ת ברובשט אע"פ שלא מוצאים בהם קשקשים, מכא הסימנים בעוברים. והתוס' דוחים ראייתו, וכן דעת רבינו יהודה שסימני עוברי דגים לאו דאורייתא ואין לסמוך עליהם, אמנם אין לאסור הבורבוטש, כי אמת הוא שיש לו סימנים במים והוא משירם בשעה שעולה מן המים.

מז: ואם אין שם מומחה ונימוחו העוברים, לרב יהודה אפשר לסמוך על המוכר שאומור אני מלחתים וראיתי שהם מדגים טהורים, ולרב נחמן צריך שהמוכר יראה לו את הדגים, אבל באומר אני מלחתים אינו נאמן, דשמא אינו בקי בהם.

עלה של חלתית של עכו"ם מותר באכילה דאין דרך לחותכו בסכין, ואפי' קרטינן שבו הדבוקים בעלה או נשרו לכלי מותרים, ואין חוששים שהם מפרי אחר שנחתך בסכין והתערבו עמהם.

ייתי גלוסקאות המגולגלים (-זיתים הכנוסים בכלי עגול ומתחממים ונעצרים מאליהם) של עכו"ם מותרים אפי' אם הם רכים מאוד, ואין חוששים שיש בזה יין. ולרבי יוסי אם הם רכים עד כדי שאם אוחזו נשמט הגרעין, אסורים, שכיון שהם רכים כ"כ הוא עירב בהם יין.

חגבים וקפריסין וקפלוטות הנמכרים בשוק בסל שלפני החנוני אסורים, מפני שהעכו"ם מזלף עליהם יין, (וקפריסין היינו קפלוטות מבושלים וכבושים במכבש ומתקיימים, ואין בהם בישולי עכו"ם מפני שהם נאכלים חיים, ולא משום גיעולי עכו"ם מפני שהגיעול פוגמם ולא משביחם), אבל אם מביאם מהאוצר או מהערימה או מהספינה מותרים, דאין מזלף עליהם עד שנותנם לפניו למכור. וכן יין תפוחים של עכו"ם הבאים מהאוצר או מהערימה או מהספינה מותרים, אבל הנמכרים בשוק אסורים, מפני שמעריבים בזה יין. ופעם אחת חש רבי במעיו, ושאל אם יש מי שיודע מה הדין ביין תפוחים, ואמר רבי ישמעאל ברבי יוסי שאביו חש במעיו והביאו לו יין תפוחים של עכו"ם ששהה שבעים שנה ושתה ונתרפא, ושתה רבי כזה יין תפוחים ונתרפא ואמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.

כהן החשוד למכור תרומה לשם חולין, מותר לקנות מהאוצר ומהערימה ומהספינה אף שתרומה אין דמיה יקרים מפני שאינה ראויה אלא לכהנים, מפני שירא שישמעו רבנן ויפסיד הכל שהם יפקירו את כל האוצר, אבל מלפניו אסור.

כל הצלמים

עד כאן נתבארו בעיקר דיני הרכקה מעבודה זרה ועובדיה בפרט ומן הנכרים ככלל, מןן איסר התעסקות עם הנכרי בזמן אידיהן, איסור "לא תחנם, מה אסור לעשות עם העכו"ם מפני שהם חשודים על הרביעה ועל העריות ועל הרציחה ועל עשית כרות שפכה, וכן נתבאר אלו דברים של נכרי אסורים בהנאה או רק באכילה. ובפרק זה עוברת הגמרא לעסוק באיסור הנאה מעבודה זרה או מספק עבודה זרה, ודרך ביעור העבודה זרה, וכן יבואור עוד מדיני עבודה זרה.

אלו צלמים אסורים

דבר שנעבד לעבודה זרה אסור בהנאה דכתיב "פסילי אלוהיהם ותרפון באש וכו' ולא תביא תועבה אל ביתך", וכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". ולהלן יתבאר אלו צלמים (צורות) אסורות אף שלא ידוע שעבדו להם, מחשש שעבדו להם, ומה הדין בשברי צלמים.

לר"מ כל הצלמים אסורים בהנאה, דבמקומו היו עובדים אותם פעם אחת בשנה, ור"מ חייש למיעוטא ולכן גזר שאר מקומות אטו אותו מקום. וכתבו התוס' (ד"ה ר"מ) שבמקומו של ר"מ כולם היו עובדים את כל הצלמים, ודווקא בגלל זה גזר ר"מ לאסור גם בשאר מקומות, וכן מה שגזר ר"מ כל הכותים מפני שמצאו דמות יונה בהר גריזים, כל בני המקום היו עובדים לה, אבל היכא שגם באותו מקום היו מיעוט לא גזר ר"מ, ולכן בגבינת בית אוניקיי (לעיל ל"ד:) לא גזר ר"מ בשאר מקומות. עוד כתבו התוס' (ד"ה אמור) שר"מ גזר ברוב המקומות שאין נעבדים כלל, אטו מקומות שנעבדים אף בכרכים פעם אחת בשנה.

לשמואל מיירי ר"מ באנדרטי של מלכים (צורת המלך שעושים אחי' שמת בפתח השער לזכרון, דאגב חביבותא פלחי ליה. רש"י. ור"ת (תוד"ה אנדרטי) פירש שהיו עושים כך למלך חי, כדמצינו בנבוכדנצר), ולרבי יוחנן מיירי ר"מ בעומדים על פתח המדינה דחשיבי להו. (רש"י). והתוס' (ד"ה ובאנדרטי) הקשו דתנן לקמן (מ"א.) מצא תבנית יד או רגל הרי אלו אסורים, ולשון מצא משמע שמצא בשוק או בשדה, (ולשמואל מיירי התם בעומדים בסיסם, ופירש רש"י על בימוס ששם עובדים אותם, ואין זה משמע, דהא קתני מצא,) ועוד דבשבת (ע"ב:) משמע שסתם אנדרטי של מלכים לא עומדת לעבודה. ולכן פירש ר"ת שכוונת שמואל לומר שרבנן מקילים דווקא באנדרטי של מלכים ובעומדת על פתח המדינה, דהנהו ודאי לנוי עבידי. ורבי אלחנן מיישב דברי רש"י שדברי הגמרא לקמן בתבנית יד ורגל מיירי בשל כפרים, שזה אסור אפילו לרבנן, דודאי פלחי להו, והא דמשמע שבבת שבסתמא אינה עומדת לעבודה, מיירי בשל שולטנות ולא בשל מלכים.

מ"א. רבנן לא חיישי למיעוטא ולא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום (אבל בכפרים ודאי אסורים דאינם עושים אותם לנוי אלא בשביל לעובדם), ולשיטתם **אין אסורים**

אלא הצלמים שיש בידם מקל, לומר שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו במקל (לשון גנאי נקיט, כלומר שרודה על הכל), או צפור לומר שתופש את עצמו תחת כל העולם כצפור, או כדור לומר שתופש את עצמו תחת כל העולם ככדור (שהרי העולם עגול. תוד"ה ככדור), והני ודאי נעבדון, דמשום חשיבותם עשו להם צורות כאלו בידיהם. והוסיפו עליהם סייף, דמעיקרא סברו שזה דמות ליסטים בעלמא, ולבסוף סברו שהכונה שהורג את כל העולם, ועוד הוסיפו עטרה, דמעיקרא סברו שזה דמות אומן שעושה עטרות, ולבסוף סברו שהכונה שיהיה עטרה למלך, ועוד הוסיפו טבעת, דמעיקרא סברו שהכונה לשליח בעלמא, ולבסוף סברו שהכונה שחותם את כל העולם למיתה.

לרבה לא נחלקו אלא בשל כרכים, אם נעשו לנוי או לע"ז, אבל של כפרים אסורים לכו"ע, דודאי נעשו לע"ז.

שיטת רשב"ג שכל צלם שיש בידו איזה דבר אסור, ואפי' צרור או קיסם. ורב אשי מסתפק בצואה, אם אסור כי הכונה שכל העולם בעיניו כצואה, או שהכונה שהוא נבזה בעיני כל העולם כצואה. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שרשב"ג לא חייש למיעוטא, כמבואר שרשב"ג חולק על ר"מ שאוסר את כל הצלמים משום דחייש למיעוטא, ומ"מ רשב"ג חושש למיעוט המצוי, כדאמרין (יבמות קכ"א.) ראוהו נופל למים שאין להם סוף או ראוהו גוסס אשתו אסורה אע"פ שרוב גוססים למיתה, מפני שהוא מיעוט המצוי, ולכן מבואר (שבת קל"ה:) שרשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל, הא לא שהה שאכלו ארי הוי נפל אע"ג דרוב נשים אינן מפילות.

שברי צלמים מותרים משום ספק ספיקא, ספק אם עבדום, ואף אם עבדום אולי ביטלום.

לשמואל אפי' שברי עבודת כוכבים שראינו שעבדה כשהיתה שלימה מותרים, דכיון שנשברה שוב אין עובדים אותה. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) ששמואל סובר כריש לקיש (דלקמן) שעבודה זרה שנשתברה מאיליה מותרת, וריש לקיש סובר כשמואל, וטעם ההתר בשברי צלמים אינו משום ספק ספיקא (ספק אם עבדה ואף אם עבדהו ספק אם ביטלוה), אלא משום שרוב השבורים הם מושביות עובד כוכבים או שנשתברה מאיליה, ורק מיעוט זה מושבית ישראל, דאילו שברה ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מבערה מן העולם.

מצא תבנית יד או רגל ועומדים על בסיסם אסור, דכיון שהעמידום שם ודאי פלחי להו, ואפי' בשברי צלמים אסור, מפני ש**כיוצא** בו נעבד. לרש"י בסיסם היינו מקום המתוקן להם, ולתוס' (ד"ה בעומדין) הכונה מושב המחובר להם שעל ידו הם יושבים לבדם ואינם נראים כשבורים.

ביטול עבודת כוכבים

עבודת כוכבים אסורה בהנאה, אמנם ניתן באופנים מסוימים לבטל מהדבר הנעבד את שם עבודת כוכבים, אלא שדבר זה צריך להעשות דווקא ע"י נכרי, היודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה (מ"ג.), וצריך שתהא שבורה. ולהלן יבואר האם המוצא עבודת כוכבים שבורה מותרת או אסורה, ומה הדין כשישראל מיעך צורתה לגמרי.

מ"א: עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה-

לרבי יוחנן אסורה, דיש ספק אם ביטלה, **ואין ספק מוציא מידי ודאי**, והא דתנא לעיל ששברי צלמים מותרים, היינו אף לר"מ דאוסר צלמים, וטעם ההתר משום ספק ספיקא, ספק אם נעבד, ואם נעבד שמא ביטלו.

ולריש לקיש מותרת, מפני שהגוי ביטל אותה, מפני שאם את עצמה לא הצילה ודאי שאותו היא לא תציל, (ומה שבדגון כתיב "וראש דגון ושתי ידיו כרותות אל המפתן", וכתיב "על כן לא ידרכו כהני דגון וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון", הסיבה היא מפני שעבדו את המפתן, משום שאמרו שאיסריה (-השר שלו, גבורתו ושררתו) עבר למפתן). והמוצא תבנית יד או רגל אינו אסור אלא בעומדים על בסיסם, וכדשמואל. (מ"ב.). המשך הסוגיא להלן מ"ב. .

אין ספק מוציא מידי ודאי-

חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפי' אם הם בני יומם הרי הם בחזקת מתוקנים, ואף שאין ספק מוציא מידי ודאי (אפילו בספק הרגיל, דבספק השקול פשיטא שאינו מוציא מידי ודאי. תוד"ה ואין), וכיון שנגמרה מלאכתם ודאי בחזקת טבל היו מיד, חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן (ואיתא בירושלמי דמיירי שמת מתוך יישוב הדעת. תוד"ה חזקה). והוי ודאי, ועוד י"ל שגם הטבל הוא ספק, כדמצינו שתבואה שהכניסה לחצר במוץ שלה ולא מירחנה בכרי בגורן שבשדה, בהמתו אוכלת ופטורה ממעשר, דמירוח הוא גמר מלאכה, והכנסתה לבית קובעת למעשר לאסור אכילת עראי, ואכילת בהמה אע"פ שמאכל בהמה חייב במעשר (דהנאה של כילוי אסורה בטבל. תוד"ה ומכניסה), היא אכילת עראי, וכיון שהכניסה קודם גמר מלאכה לא קבעה למעשר, וכשמומרחנה בבית לא נתחייבה במעשר, דפני הבית קבעי למעשר ולא תוך הבית, דכתיב "ואכלו בשעריך", ואפילו מירחה בשדה והכניסה דרך גנות וקרפיות לא קבעה למעשר. ואף שטבל שלא ראה פני הבית אסור באכילת קבע, ואין בחבר שמת מותר לאכול אכילת קבע, אין איסור זה אלא מדרבנן, ורבנן האמינו חבר לתקנתא דידהו, אבל אם ודאי מירחם לפני שנכנסו לבית אין ספק מוציא מידי ודאי עד שיעשרם בפנינו.

מ"ב. שפחה שהטילה נפל לבור ובא כהן (לרש"י

היה חכם ומורה הוראה, ולתוס' (ד"ה ובא) היה שוטה, דאפילו לקרובים אין כהן מיטמא לנפלים, דבעינן דומיא דאביו (ואמנו) **והציץ אם הוא זכר או נקיבה** בכדי להורות לה מנין ימי טומאה וימי טהרה (דשפחה מיטמאה בלידה. תוד"ה לידע), אם חולדה וברדלס מצויים שם שכבר אכלוהו או גררוהו לחור שלהם ונמצא שכהן זה לא אהיל על המת, הכהן טהור. ללישנא קמא היינו היכא שהטילה כמין נפל ואינו ודאי נפל אלא ספק נפל ספק רוח שאינה יושבת עליו ימי טומאה וטהרה, והוי ספק ספיקא. (וצ"ל שהבור נבדק לפני שהטילו לתוכו, כיון שרגילים להטיל בו נפלים. תוד"ה שהטילה), דאי הטילה ודאי נפל טמא, דאין ספק מוציא מידי ודאי. וללישנא בתרא אף בודאי נפל טהור, דכיון שמצויים שם חולדה וברדלס ודאי גררוהו שחזקתן לכך, והוי ודאי. וכתבו התוס' (ד"ה מפני) תוספות שי"ל שחבור היה רשות הרבים, וכגון שאינו עמוק עשרה, ואפ"ה אין זה ספק טומאה ברה"ר אם לא גררוהו, דמיירי בבור צר שהיה ראשו ממלא פי הבור. או דמיירי בבור רה"י שהוא עמוק י', ואפ"ה אם גררוהו אין חוששים שמא גררוהו תחת רגליו וטומאה רצוצה בוקעת ועולה, דסתם חור שרצים יש בהן פותח טפח, אי נמי י"ל דמיירי שהבור ברשות היחיד ורגלי הכהן ברה"ר.

מי יכול ואין מבטלים עבודת כוכבים-

עכו"ם יכול לבטל עבודת כוכבים שלו או של חבריו ואפי' זה עובד לפעור וזה עובד למרקוליס, וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים.

אביי אומר שלריש לקיש שמתיר עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, צ"ל דאיירי הכא **שפחסה** (-מיעך צורתה בפטיש ולא חיסרה כלום), דאף שעכו"ם שפחסה ביטלה אע"פ שלא חיסרה, ישראל לא ביטלה, ולא דמי לנשתברה מאיליה, דהתם קאמר שאם את עצמה לא הצילה אותו ודאי היא לא תציל, אבל בפחסה ישראל חושב העובד כוכבים שהעבודת כוכבים לא מקפידה על פחיסה.

לרבא אף בפחסה ישראל ביטלה, ומ"מ אסור מדרבנן גזירה שמא ישראל יגיביה ע"ז ויקנה אותה, דכל דבר הפקר נקנה בהגבהה, ואח"כ יבטלה, **וכל עבודת כוכבים שביד ישראל אינה בטילה לעולם**, וטעונה גניזה דכתיב "ושם בסתר".

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו אם ישראל **שיפה עובדת כוכבים** של עכו"ם בין לצרכו להסיק בה, בין לצרכה ליפותה, היא ושיפוייה אסורים, (וכתבו התוס' (ד"ה עובד) דמדלא משני דשאני הכא שעיקר העבודת כוכבים קיים, מבואר שריש לקיש מתיר אף בזה בשלא כדרך גדילתה). ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות. ועכו"ם ששיפה לצרכו היא ושיפוייה

מוותרים שהרי ביטלה, ואם שיפה לצורכה, היא אסורה, ושיפוייה מותרים כיון שהוא זורקם ואינו עובדם.

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו סוברים חכמים שלא מועיל **לשחוק ע"ז** של מכתת **ולזרות לרוח או להטיל לים**, מפני שנעשית זבל והישראל יהנה ממנה, וכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", (ולרבי יוסי מהני), ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות.

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו **המוצא צורת דרקון** דסתמה לעבודת כוכבים שישראל חתך את ראשו אסור. ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות, (ואף שרבי יוחנן מתיר שברי צלמים משום ספק ספיקא, שאני התם שיותר יש לתלות שבירתם בעובד כוכבים, דאם ישראל היה שוברה הוא היה מבערה מן העולם, וגם אם נשתברה מאיליה יותר מצוי שהעכו"ם יבטלה מטעם שאם לא הצילה את עצמה גם אותו היא לא תציל, אבל בחתכו ישראל שיש רק את הטעם שמא אם ימצאנה העכו"ם הוא יבטלה, סובר רבי יוחנן שאין להתיר אף בספק נעבד. תוד"ה ספק). ואם יש ספק אם ישראל חתכו ולא הוי ביטול או עכו"ם חתכו והוי ביטול מותר, דתלינן בעכו"ם, דהוי ספק ספיקא, דשמא לא נעבד מעולם.

אין **לזרוע ירקות תחת האשירה** בימות הגשמים, מפני שנופלים עלים מהאשירה ונהיים זבל ונמצא נהנה מהאשירה, ואפי' לר"ל אסור כיון שעיקר הע"ז קיימת וכיון שהאילן לא בטל מה שנושר ממנה אסור, (ולרבנן רק בימות החמה אסור מפני שנהנה מצל האשירה), והיינו מפני שכך דרך גדילתה כל השנה להשרי עלים ולגדל אחרים, אבל בשיפוי ע"י העכו"ם לצרכה (כנ"ל) השיפויים מותרים כיון שדרכו לבטלם ולהשליכם, אע"פ שהעיקר קיים.

מ"ב: שימוש בקן שבראש אילן של הקדש או אשירה - איתא במתני' (מעילה י"ג:) קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין, בראשה של אשירה יתיז בקנה. לריש לקיש ששברי ע"ז מותרים, מתיזו לקן בקנה (-משליך את הקן מהאילן ע"י מקל וישרפנו ויהנה ממנו, ולא יעלה על האשירה ויטלו, דנמצא משתמש באשירה במקום סולם ונהנה ממנה. רש"י. ולתוס' (ד"ה וקתני) אפילו אם יכול להגיע לקן בלי סולם אסור, כדי שלא יאמרו שעכשיו הוא שוברם מן האשירה). ולרבי יוחנן ששברי ע"ז אסורים אם הקן נעשה מעצי אשירה אסור להנות ממנו, והא דקתני יתיז בקנה מיירי כשהקן נעשה ע"י עצים ממקום אחר. ואם העץ הוא של הקדש, אם בנתה את הקן מהעץ עצמו יש בזה מעילה, ואם הביאה עצים מעלמא לא נהנים מדרבנן שמא יבוא להנות מעצי האילן שהוא הקדש (ובאשירה לא גזרו כיון דבדילי מיניה). אבל אין בזה מעילה דאורייתא להתחייב קרבן, כיון שאינם קדושים, ואם בנתה את הקן מענפים שגדלו אחר שהעץ הוקדש, תלוי במחלוקת אם יש מעילה בגידולים או לא. לרבי אבהו א"צ לדחוק להעמיד את המשנה שהביא עצים ממקום אחר, ואפ"ה אין ללמוד מהמשנה ששברי עבודת כוכבים מותרים, דהא דקתני 'יתיז בקנה' קאי באפרוחים ולא אעצים, והמשנה באה לחדש (לרבי יוחנן) שמותר להתיז ולהשתמש באפרוחים בין בהקדש בין בעבודה זרה ואין חוששים שמא יעלה דרך האילן, אבל בביצים אסור, (דכיון שהם צריכים לאילן גזרו עליהם רבנן כמו על האילן עצמו. רש"י. עוד ביארו התוס' (ד"ה בביצים) שהביצים אסורים מדרבנן שמא יעלה על האילן בכדי שלא יפלו), ואפרוחים הצריכים לאימון דינם כביצים, ורישא מיירי בעצים, וקסבר אין מעילה בגידולים, וגלי אהקדש דאסור מדרבנן, וכ"ש לאשירה דמדאורייתא נמי אסירא.

השוחט לשם השר הממונה על ההרים או הגבעות או הימים או הנהרות או המדבר, או למזל חמה או לבנה, או לכוכבים ומזלות, או למיכאל שר הגדול או לתולעת קטנה, הרי הבהמה אסורה.

דין המוצא כלים שיש עליהם צורה

המוצא כלים שיש עליהם צורה שיש לתלות שהיא נעבדה לעבודה זרה ונאסרו בהנאה, צריך לאבדם. ולהלן יבואר באלו צורות חוששים שנעבדו לעבודה זרה, ומהי הדרך לאבדם.

המוצא כלים שיש עליהם צורת מזל חמה או מזל לבנה או דרקון (-דומה לנחש, וכתבו התוס' (ד"ה המוצא) שצורת דרקון אסורה אפילו בפני עצמה, וקמ"ל שאפילו כשהיא על הכלים הם

עובדים לה), יוליים לים המלה, דצורות אלו הם חשובות ועושים אותם כדי לעובדם, אבל שאר הצורות, אף שעובדים אותם כדאיתא לעיל שאפילו שלשול קטן נאסר, אין עושים אותם בשביל כך אלא לנוי בעלמא, ומספיקא לא גזרו עליהם, דא"כ אין לך דבר המותר. וכתב רש"י דמנתי' כרבנן (מ:): דס"ל שכל שאר צלמים מותרים. וכתבו התוס' (ד"ה יוליים) שלפירושו שם שר"מ אוסר רק באנדרטי א"כ מתני' אף לר"מ, ולר"ת שמבאר שרבנן מתירים דווקא באנדרטי אבל כל שאר הצלמים אסורים, צ"ל דהיינו דווקא כשהם בפני עצמם, אבל כשהם על הכלים הם עשויים לנוי, מלבד בצורות הנ"ל. ועיין מ"ג: בשיטת רבי יוסי.

לרשב"ג רק כשהצורה על כלים שתשמישם לכבוד אסורים, אבל בשתשמישם לבזיון מותרים. לרב (מ"ג:)) מכובדים היינו למעלה מן המים על אוגני הכלי, ומבוזים היינו למטה מן המים בשוליים ובדפנות, ולשמואל גם שלמעלה מן המים הם מבוזים שמשתמשים בהם למאכל ולמשתה, ומכובדים היינו שעל צמידיים נזמים וטבעות, ובברייתא מבואר כדברי שמואל, (ומבואר שם שגם על קוסמסין (-סירים קטנים ממתכת) ועל מחמי מים ועל סדינים ומטפחות הוי מבוזים. ור"ת (תוד"ה שעל) גורס מטבעות במקום מטפחות, דסדינים ומטפחות היינו הך, ולכן מטבעות שיש בהם צורת עבודת כוכבים מותרים).

לרבי יהודה גם כלים עם צורת אדם אסורים, כדמצינו שלרבי יהודה גם צורת אשה מניקה עם בן בידה, או סר אפיס עם כלי מידה שמוודד בו אסורות, (מ"ג.), מניקה על שם חוה שמניקה את כל העולם, וסר אפיס על שם יוסף שסר והפיס את כל העולם בשני הרעב.

איזה צורות אסור לעשות

כתיב "לא תעשון אית", ודרשו חכמים שהפסוק בא לאסור עשית צורות מסוימות. ולהלן יבואר איזה צורות בכלל האיסור.

אסור לצייר **דמות המזלות** דכתיב "לא תעשון אתי" לא תעשו כדמות שמשי המשמשים לפני במרום.

צורת **בעלי חיים** מותר לצייר, ולרב הונא בריה דרבי יהושע אסור לצייר **צורת אדם**.

מותר לצייר **צורת דרקון**, ולרשב"א אם יש לו ציצין (-סנפיר, וי"מ שערות) בין פרקי הצוואר אסור, וכן הלכה שאם אין לו ציצין מותר (אפילו אם נמצא תנא שחולק. תוד"ה הלכה).

מ"ג רבן גמליאל עשה דמות צורות לבנות לצורך עדות החודש, לשאול לעידי המולד 'הכזה ראית או כזה' לראות אם דבריהם מכוונים.

הגמ' שואלת שאסור לעשות כדמות המשמשים לפני ד' דכתיב "לא תעשון אית".

והגמ' מתרצת שלא אסרה תורה אלא **שמשים שאפשר לעשות כמותם** ממש, (ורב יהודה בריה דרבי יהושע לומד מ"איתי" שרק אותי אסור אבל שאר שמשים מותר), וכמו שמצינו **שאסור לעשות בית כתבנית היכל**, או אכסדרא כתבנית אולם (שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית, ומ"מ קרי ליה פתח. תוד"ה אכסדרה), או חצר כתבנית עזרה, או שלחן כתבנית השלחן, ולא מנורה עם ז' קנים אפי' משאר מיני מתכות, דדריש כלל ופרט וכלי דהמנורה כשרה רק ממניי מתכות, אבל מותר לעשות מנורה עם יותר או פחות משבע קנים, (ולרבי יוסי ברבי יהודה אסור אף של עץ, מפני שכך היתה מנורת בית חשמונאי לאחר שטימאו היוונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי וניצחום, דדריש רבוי ומיעוט ורבוי, ועשיית מנורת" ריבה, "זהב טהור" מיעט, מקשה תיעשה המנורה" חזר וריבה, ריבה כל מילי ומיעט חרס, ואמרו לו ששם עשאוה משפודים של ברזל מחופה בדיל, וכשהעשירו עשאוה מכסף, וכשהעשירו יותר עשאוה מזהב).

הגמ' שואלת שמפורש בברייתא שאסור לעשות **חמה לבנה כוכבים ומזלות**, (אפילו בצורה שאינה בולטת, ורק בפרצופים וכדומה אסור רק בבולט. תוד"ה והא).

הגמ' מתרצת שאחרים עובדי כוכבים עשו זאת לרבן גמליאל. ואף דאמירה לעובד כוכבים אסורה מדרבנן אפילו בדבר שאינו איסורי שבת, י"ל דמצוה שאני. ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים עובד כוכבים בחותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב, אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו מעצמו, וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת, אמנם יש סמך להתיר, דבהלכות גדולות מבואר דמיירי רב יהודה [לקמן בטבעת] בצורת דרקון, ושם שיין חשדא טפי במאחריני, ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים. תוד"ה שאני.

הגמ' שואלת שמצינו שרב יהודה אמר לסמא עין (-לפחות צורה) של צורה שאחרים עשו לו.

הגמ' מתרצת ששם היה **החותם בולט**, שאסור להניחה משום חשד שלא יאמרו לה הוא עובד (ולא משום חשד עשייה. תוד"ה והא. ומיירי בפרצוף אדם), (ומותר לחתום בה כי הבליטה עושה שקע בשעוה, וחותם שקוע מותר להניחו ואסור לחתום בו כי בשקוע נעשית בליטה בשעוה), וביחיד יש חשד.

עוד מתרצת הגמ' שמותר לעשות **כדי להתלמד**, דכתיב "לא תלמד לעשות" אבל אתה למד להבין ולהורות.

אסור לעשות **פרצוף אדם**, דכתיב "לא תעשון אתי" – לא תעשון אותי, אבל שאר הפרצופים מותרים. וכתבו התוס' (ד"ה לא תעשון) שאף שאסור לעשות אפילו פרצוף אדם, איצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום, כיון שאין למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם ממש, ואיצטריך לאסור לעשות דמות ארבעה פנים יחד, לחייב אף כשמצא פרצוף אדם והשלים לד' פנים, אי נמי לעבור בשני לאוין. עוד כתבו התוס' דדרשא ד"לא תעשון אתי" אתיא אליבא דכולי עלמא, וכן הלכה שאסור לעשות פרצוף אדם, אמנם אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרים, כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף.

אסור לעשות **דמות ארבעה פנים** פני שור ואדם ואריה ונשר בגוף אחד, כדוגמת חיות הקודש. וכן אסור לעשות כדמות השמשים שבמזדור העליון כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת, דכתיב לא תעשון אית", אבל חמה ולבנה הם במזדור התחתון.

ביטול ע"ז-

עכו"ם גדול יכול לבטל עבודת כוכבים בין שלו בין של חבריו. ואם אינו יודע בטיב ע"ז (כגון קטן) אינו יכול לבטל. ואם הכריחו לבטל (כמו רבי אלעזר הקפר שמוצא טבעת וסטרו לעכו"ם גדול על לחיו כדי שיבטלה ורק אז הגביהה) הוי ביטול.

עבודה זרה שנאבדה אין תולים שבעליה ביטלה (אף שהמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויים שם הרי אלו שלו מפני שהרבים מתייאשים מהם), מפני שהעכו"ם תולה שעכו"ם אחר יעבדה, או שימצאנה ישראל ימכרנה לעכו"ם שיעבדנה כיון שדמיה יקרים. וכתבו התוס' (ד"ה אידי) שאם שמבואר לקמן (נ"ג.) שאם מכרה או משכנה העכו"ם לישראל מותרת משום דבטלה, ולא אומרים שהישראל ימכרנה לעכו"ם, שאני הכא שמלבד חשש זה חוששים שימצאנה עכו"ם.

חשד עבודה זרה - מותר להתפלל בבית כנסת שהעמידו בו העכו"ם צלם, דאין חושדים ברבים, ומה שרבן גמליאל השאיר אצלו דמות צורות, י"ל שכיון שהיה נשיא היו מצויים אצלו רבים, או שזה היה עשוי מפרקים ולא היה מחברם אלא בזמן בדיקת העדים, וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא.

מחלוקת רבי יוסי וחכמים אם אפשר לטחון ולזרות ע"ז

הגמרא ממשיכה לעסוק בענין דרך ביעור העי"ז, דאיתא לעיל (מ"ב:) 'המוצא כלים ועליהם צורת חמה וכו' יוליים לים המלח', וכאן מובאת דעת רבי יוסי בזה, והמו"מ בין רבי יוסי לחכמים בענין זה.

שיטת רבי יוסי שהמוצא כלים שנעבדו לעבודה זרה ישחקם ויזרקם לרוח, או יטילם לים, כדי שלא יכשל ישראל להנות מהם. ולחכמים אין לעשות כך לזרות לרוח, כיון שזה יעשה זבל, וכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

וכתבו התוס' (ד"ה שוחק) שמבואר בפסחים (כ"ח.) שיטילם לים שאמור רבי יוסי הכונה לים המלה, וביעיור חמץ א"צ דווקא ים המלה, ושיטת רב יוסף שחמץ כיון שהוא נזרק לשאר מימות בעי פיזור, ועבודת כוכבים כיון שהיא נזרקת לים המלח לא בעי שחיקה, ורב יוסף סובר להיפך, דחמץ דמאיס לא בעי פיזור, ועבודת כוכבים דלא מימאסא בעינן שחיקה, ומסתמא לרב יוסף בעינן שחיקה בעבודת כוכבים אף בים המלח. ולפי זה לרבנן אליבא דרבה ישחוק ויזרוק לשאר מימות, דלים המלח מהני אפילו בעיניה, ולרבנן אליבא דרב יוסף ישחוק ויזרה במקום שאינו מגדל צמחים.

עוד כתבו התוס' (ד"ה אמרו) שרבנן סוברים ד'זה זה גורם' אסור, ורבי יוסי סובר שזה זה גורם מותר, ומ"מ אף לרבי יוסי אסור לזבל שדה לכתחילה בזבל של עבודת כוכבים, כיון שהוא מתכוין ליהנות. והא דלרבנן בביעור חמץ זורה לרוח ולא חיישינן שיעשה זבל, שאני חמץ דכתיב ביה "לא יאכל" והלכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה, אבל בעבודת כוכבים כתיב "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" ואפילו כל דהו. אי נמי רבנן דהתם היינו רבי יוסי דהכא.

מ"ד. וטען רבי יוסי שמשה טחן והשליך את **עפר העגל**, ואמרו לו שמושה זרק את האפר למים דליכא למיחש לזבל, ולא השליכו לים מפני שהשקה את בני ישראל, כדי לבודקם ע"י המים כסוטות שמי ששמה בליבו מת בהדרוקן, ומי שגיפף ונישק מת באסכרה, ומי שזיבח וקטר נהרג בסייף. לתוס' (ד"ה אמר) טענת רבי יוסי היתה שהרי משה השליך את עפר העגל לנחל ולא זרקו לים, ודרך נהרות שנעשים מימיהם רפש וטיט על גדוניהם ושם עושה זבל, והוי כזורה לרוח, ואפ"ה לא חש משה רבינו לכלום, ואמרו לו חכמים שכוונת משה היתה לבודקם כסוטות, ולא נשאר מן הזהב כלום, אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות.

וטען רבי יוסי שהמלך **אסא שחק ע"ז וזרקה לנחל קדרון**, (שעשתה אמו כמין זכרות לע"ז והיתה נבעלת לה כל יום, ו"מפלצתה" היינו מפליא ליצנות -ליצנות מופלאה. ובערוך (תוד"ה מפליא) פירש מלשון לעג), ואמרו לו שנחל קדרון אינו מגדל צמחים, והיינו בחלק מהמקומות, שהרי דם הקרבנות (-דמים החיצוניים ודמים הפנימיים ששייריהם נשפכים על יסוד מזבח החיצון ויורדים מהיסוד לרצפה) מתערבים באמה (-סיחון של מים שהיה בעזרה) ויוצאים לנחל קדרון, ונמכרים לגננים לזבל גינותיהם, ויש בזה מעילה (לאו דווקא מעילה, דאין מעילה בדם קדשים, אלא אסור להנות מהם בלי לשלם). והקשו התוס' (ד"ה נחל קדרון) דבחולין (פ"ח:) מבואר שאין מכסים דם בשחיקת כלי מתכות מפני שאינו מגדל צמחים, ומבואר שבכל מקום אינו מגדל צמחים, וצ"ל שדווקא לבד אינו מגדל צמחים, אבל אם מזבל בו את הקרקע הוא גורם ומסייע להצמיח. אי נמי רק כשנשרף כמו העגל הוא מגדל צמחים, ובכסוי הדם מיירי בלא שריפה. עוד כתבו התוס' (ד"ה מקומות) דהוי מצי' לשינויי שהגננים לא היו מנחל קדרון אלא ממקום אחר.

וטען רבי יוסי **שחזקה כתת את נחש הנחושת** לפרסומי מילתא, מפני שהיו ישראל מקטרים לו, (ולא מוזכר שהשליכו לים המלח. תוד"ה והלא). ואמרו לו שהנחש היה משל משה, כדכתיב "עשה לך", וא"כ אין ישראל יכולים לאוסרו והוא מותר בהנאה, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומ"מ כתתו מפני שהיו טועים בו.

וטען רבי יוסי **שדוד כתת ע"ז של הפלישתים**, וענו לו ששם היה מותר אפילו להנות, כיון שבא איתי הגיתי שהיה עכו"ם וביטל את הע"ז, (והקשו התוס' (ד"ה כאן) למה דוד לא לקח כבר מתחילה עכו"ם שיבטלה בעל כרחו, כר"א הקפר (מ"ג.), וכן הקשו לאביי (מ"ב.) דס"ל שישראל יכול לבטל ע"ז של עכו"ם ע"י שבירה למה לא שברוה. ותירצו שיש חילוק בין ע"ז של עץ לעז" של מתכת). ולפני שביטלה איתי הגיתי שרפו את הע"ז. וכן מצינו שדוד שם בראשו עטרה שהיתה של הע"ז, והיינו אחרי שביטלה איתי הגיתי. י"א שלא הניחה ממש שהרי כתוב שהיתה שוקלת ככר זהב, וי"א שהיה שם אבן שואבת מעל כסא המלכות (תוד"ה אבן), וי"א שהכונה שהיתה בה אבן יקרה ששוה ככר זהב. ואמור דוד "זאת היתה לי (-לעדות) כי פיקודיך נצרת", שהיה מניחה במקום תפילין והיתה הולמתו (זה נס גדול, דשם אין הראש עגול והיא היתה עגולה ואעפ"כ היתה מכוונת ומיושבת

בראשו. תוד"ה שהיה), ולידה היה מניח תפילין, שהרי יש בראש מקום והיינו החריץ למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של תינוק רופס, להניח ב' תפילין. וכן שאר מלכי בית דוד מי שהיה מניחה והיתה הולמתו היה בזה אות שהוא ראוי למלכות, אמנם לא היו מניחים אותה בקביעות אלא שעה אחת כדי לבדוק אם הוא ראוי למלכות. ואדוניה היה "מתנשא לאמר אני אמלוך" אך לא היתה הולמתו, (ועשה לו "רכב ופרשים, וחמישים איש רצים לפניו" כולם נטולי טחול מפני שהטחון מכביד, וחקוקי כפות הרגלים שנטלו הבשר מן העצם ולא היו מרגישים בקוצים וברקנים).

איך התרחץ ר"ג במרחץ של ע"ז

מ"ד: רבן גמליאל התרחץ בעכו במרחץ של אפרודיטי (-שם עבודת כוכבים שהמרחץ היה בחצירה), ושאלו נכרי במרחץ אין זה מותר והא כתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ולא השיב משום שאסור להרהר בד"ת לפי שהאדם ערום, ואסור לענות אפי' בלשון לע"ז, שאע"פ שאינה בלשון הקודש לא בטלה הקדושה, וכשיצא אמר 'אין משיבין במרחץ', והסביר לו שטעם ההתר הוא שהמרחץ קדם לע"ז ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים. ועוד שאין המרחץ נוי לע"ז דמרחץ אינו דבר נוי, אלא הע"ז נוי למרחץ ונמצא שהע"ז ממששתו והיא טפילה לו. ועוד שכיון שכל העם משתינים לפניה אינו דרך אלוהות ומותר. וכתבו התוס' (ד"ה תנא) ש"מ שהרי יש ג' בתים יש במרחץ (שבת י.), פנימי אסור גם בשאילת שלום, אמצעי מותר בשאילת שלום ואסור בדברי תורה, והחיצון מותר גם בדברי תורה, והוא שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום, וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו אין משיבין במרחץ, ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון, דהוי כמו שאילת שלום, וכשיצא לבית החיצון השיבו את טעמי ההיתר, דאף דברי תורה מותרים שם.

ונחלקו רב אושעיא ורב חמא בר יוסף אם תשובת ר"ג היתה תשובה גנובה (לרש"י הכונה שדחהו בקש. והתוס' (ד"ה תשובה גנובה) כתבו שאין לפרש כך לאביי ורבה בר עולא שאומרים שאפילו ללא דברי ר"ג היה מותר, ולכן ביארו שהכונה תשובה עלובה ומכוסה ממנו, כמו "ותגנוב את לבבי" דמתרגם וכסיאת מיני, או שאינה גנובה.

י"מ שנחלקו על התשובה השלישית (שאינה נאסרת משום שמבזים אותה) אם היא נאסרת כמו בעל פעור, או דשאני התם שכן עבודתה.

ולאביי נחלקו על התשובה הראשונה (שהמרחץ קדם לע"ז), אם תשובה זו גנובה שהרי אסור לרחוץ בחצר ע"ז אם צריך להחזיק להם טובה, ואם א"צ להחזיק טובה מותר, (לרש"י כאן הדבר תלוי אם צריך להחזיק טובה. וכתבו התוס' שלקמן (נ"א):) פירש רש"י שהדבר תלוי אם נותן שכר, וכן פירש ר"ח, ור"ת סובר כרש"י כאן, דלשון 'בטובה' לא משמע בשכר, ויש מחלוקת (לעיל י"ג.) אם מותר להרויח את העבודת כוכבים. ולכן מתיר ר"ת מה שנהגו לאפות בתנור של כמורים ולטחון בריחים של מים שלהם, לא מיבעיא בשכר דשוי דאין מחזיקין להם טובה, וגם לרבי יוחנן שאוסר להרויח את העבודת כוכבים, שאני

הכא שהרווח הולך לכמרים ולא עושים בזה צרכי עבודת כוכבים, אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והריחים בבית העבודת כוכבים עצמו), ואין בזה איסור הנאה, דאין הקדש לעבודת כוכבים עד שיקריב לפניה בתקרובת, וממילא גם אם הע"ז קדמה למרחץ היה מותר לו לרחוץ שם, או שאינה גנובה כיון שרחיצת ר"ג שהיה חשוב נחשבת כמו טובת אחרים וממילא לולא שהמרחץ קדם היה אסור לו לרחוץ שם.

ולרב שימי בר חייא נחלקו על התשובה השלישית (שאינה נאסרת משום שמבזים אותה) אם תשובה זו גנובה שהרי מצינו שאם רק והשתין בפני ע"ז וגררה בטיט ובצואה וזרק בה צואה אין זה ביטול לע"ז דכתיב "והיה כי ירעב והתקצף וקילל במלכו", או שתשובה זו אינה גנובה מפני שדווקא שם אסור מפני שזה לזמן מסוים, וכאן זה דבר קבוע.

ולרבה בר עולא נחלקו על התשובה הראשונה (שהמרחץ קדם לע"ז), אם תשובה זו גנובה שהרי מצינו שהאומר בית זה לע"ז אינו כלום, דאין הקדש לע"ז באמירה עד שיקריבנה לפניו בתקרובת, או שתשובה זו אינה גנובה, שאף שהמרחץ לא נאסר מ"מ נוי מיהא איכא ואסור ליפות ע"ז אף היכא שאין איסור הנאה. רש"י. והתוס' (ד"ה וזכי) כתבו שמבואר לקמן (נ"א):) שנוי ותכשיתי עבודת כוכבים אסורים, וא"כ אסור להשתמש במרחץ מדרבנן מפני שהוא נוי עבודת כוכבים, ולכן הוצרך ר"ג לומר שהמרחץ אינו נוי עבודת כוכבים.

איסור ע"ז בתלוש ובמחובר

ישנם ג' סוגים של עבודה זרה: א' מחובר לקרקע, והיינו הרים וגבעות ואילנות מחוברים שעובדים להם. ב' תלוש, וזה כולל גם דבר שהיה תלוש וחברו אותו לקרקע כמו בית. ג' בעלי חיים. ולהלן יבוארו כללי האיסור בתלוש ובמחובר, מה נאסר בכל דבר.

מ"ה. נכרים העובדים את ההרים או הגבעות,

ההרים והגבעות מותרים לחציבה ולזריעה, ומה שעליהם כגון **אם ציפום זהב וכסף** נאסר, שנא' "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך". ואף שאין לזה שם עבודת כוכבים, דהשוחט להר לא חשיב זבחי מתים (אא"כ שחט לשם המלאך הממונה על ההרים), מ"מ גזירת הכתוב היא כיון שעובדיהם מתכוונים לשם עבודה זרה, והם חייבים סייף. רש"י. ור"ת (תוד"ה אלהיהם) מקשה שאם אין לזה שם עבודת כוכבים למה עובדיהם חייבים סייף. ולכן סובר ר"ת שיש לזה שם עבודת כוכבים, ותקרובתן אסורה, ולכן עובדיהם בסייף, והא דדרשין ולא ההרים אלהיהם קאי אאבד תאבדון, והיינו שאין צריך לעקור ההרים, ורק כששוחט רחוק מן ההר לא חשיב זבחי מתים. ושיטת ר"י כרש"י.

לרבי יוסי הגלילי לומדים שמחובר לא נאסר מדכתיב "את אלוהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות" ולא ההרים והגבעות אלוהיהם. ואשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת יד אדם -שהאדם נטעה. ולר"ע הא דכתיב "ותחת כל עץ רענן" היינו למסור להם סימני המקום שהיו רגילים האמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים שידעו שבמקום שיש הר גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן יש שם ע"ז כדי

שיחפשו שם ויבערום, ואף שא"צ לאבד את ההרים והגבעות עצמם, את העצים צריך לבער. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבירושלמי פריך מבית הבחירה, ומסיק שעל פי נביא נבנה שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה אמר ר"ע) שריה"ג היה תלמיד חבר של ר"ע.

הגמרא שואלת במה נחלקו רבי יוסי הגלילי ות"ק.

שיטת רמי בר חמא בשם ריש לקיש שת"ק סובר **שציפוי הר אין** דינו כהר ולכן הוא נאסר, ולריה"ג צפוי הר הרי הוא כהר מפני שהוא בטל להר.

וכתבו התוס' (ד"ה תנא קמא) שאף שתקרובת הר מותרת קאסר הכא תנא קמא ציפוי הר, דמייירי הכא בציפוי הנעבד אגב ההר, ולריה"ג גם זה מותר מפני דחשבינא ליה למחובר כהר עצמו. והא דמיייתי ת"ק קרא דלא תחמוד לאסור ציפוי, אף דקרא לא מייירי קרא אלא בנוי עבודת כוכבים, י"ל שכמו שנוי עבודת כוכבים אסור מטעם תלוש אע"ג דאיכא בהו חדא לטיבותא דאינו נעבד, הכי נמי נאסר ציפוי הר אם הוא נעבד, אע"ג דאיכא חדא לטיבותא שהוא מחובר, אי נמי י"ל דקרא אסמכתא בעלמא. והקשו התוס' שכאן מבואר שציפוי הר אסור ותקרובתו מותרת, ובתמורה (כ"ח:) גבי נעבד דבעלי חיים משמע שאף שתקרובת בעלי חיים הנעבדים אסורה, ציפויים לא נאסר אלא לגבוה. ותירץ ר"י דבתמורה מייירי בציפוי שאינו נעבד ואינו עשוי אלא לנוי בעלמא, אי נמי י"ל שהגמרא בתמורה היא לריה"ג שמתיר ציפוי הר אפילו נעבד. ונראה לר"י דלרמי בר חמא כולוהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור.

מ"ה: לרב ששת לכו"ע ציפוי הר אינו כהר ואסור, ונחלקו באילן שנטעו ולבסוף **עבדו**, שלת"ק מותר, ולריה"ג אסור, דלא דמי להר, כיון שיש תפיסת יד אדם בנטיעת הגרעין, ולכן התוספת שגדלה אחרי שהשתחוה לאילן אסורה, אבל מה שגדל מעיקרא מודה ריה"ג דשרי, וגם רבי יוסי ברבי יהודה סובר שאילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, (ולכן הוקשה לו מה נתמעט מ"תחת כל עץ רענן", מתי אין העץ נאסר, ותי' שהכונה כמו שפירש ר"ע וכונ"ל), והא דכתיב "ואשיריהם תשרפון באש" היינו אילן שנטעו מתחילה לכך, ונחלקו אם לדרוש מ"ואשיריהם תגדעון" לאסור אילן שנטעו ולבסוף עבדו, או שלומדים מזה שגידוע ע"ז קודם לכיבוש הארץ, וכיבוש הארץ קודם לביעור הע"ז, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד דין זה מ"אבד תאבדון" אבד ואח"כ תאבדון, ורבנן לומדים מזה שהעוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד שצריך לשרש מ"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא", ולרבנן לומדים משם שצריך לכנות שם לע"ז, לגנאי ולא לשבח, דהא כתיב "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא".

וכתבו התוס' (ד"ה והכא) שרש"י מפרש בכל הסוגיא דמייירי שנטעו גרעין, אבל אם נטעו אילן אסור לכו"ע, ובנטעו גרעין קמיפלגי, דת"ק סבר דכיון שנטעו גרעין שלא לשם אשירה אין זו תפיסת ידי אדם, ור' יוסי הגלילי סבר שאפילו בנטעו גרעין אסור, דלא דמי להר שלא היה בו תפיסת אדם כלל. ושיטת התוס' שאם נטעו גרעין שרי לכו"ע, דאין זה תפיסת יד אדם, ונחלקו בנטעו אילן, דלרבנן אינו אסור משום תפיסת יד כיון שלא נטעו מתחילה לכך, דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה.

חדש ב'תמצית'

הדרך ללמוד - להגות - ולזכור

קורס חדשני מקצועי וייחודי

בקורס נלמד בין השאר: כיצד פועלת מערכת הזכרון, מדוע אנו שוכחים, כיצד ניתן לפתח בצורה משמעותית את מערכת הזכרון, כיצד ללמוד בצורה חווייתית ונכונה ולזכור את הלימוד, כיצד חוזרים בזמן קצר ובצורה מהנה ויעילה, איך מסכמים סוגיות, כיצד מצליחים במבחנים וחוכמים את הדברים לטווח ארוך, ועוד.

שמונה שיעורים גדושים בתוכן מקצועי ומוקיף, מתוך מאות מקורות מדברי חז"ל וגדולי הדורות, עם כלים מעשיים לאימון אישי.

לפרטים והרשמה 055-400-7977

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי / עמוד היומי /

משנה ברורה / חפץ חיים / ואהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד

יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדירים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, 81 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה נוף'.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים

על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף

היומי בהלכה).

- בנקודות ההפצה

- במייל 7692282@gmail.com

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.